Terminologia calului: Părţile corpului [1].

I.

INTRODUCERE.

Prezentăm mai jos materialul adunat de Muzeu, cu chestionarul *Calul*, la chestiunile următoare:

22. Cum se numesc părţile corpului care corespund numerilor din ilustraţia alăturată? Şi adecă:

1. *Ochiu?*

2. *Frunte?* cum se numeşte părul de pe frunte: *percică, moţ?*

3. *Ureche?* Când şi cum se zice: calul *ciuleşte* sau *ascute* urechile?

4. *Bot? Ciort?*

5. *Nară? Nare?* Cum e pluralul de la acest cuvânt?

6. *Gură?* Care sânt părţile din gură: *limba, măselele, dinţii, colţii?* Se zice *gingie* sau *gingină* sau cum? mai mult întrebuinţat la singular sau la plural? Cum se numeşte saliva: *bale?* Când i se zice *spumă* sau *zoale* sau *bleasc?*

7. *Falcă?* Cum e pluralul de la acest cuvânt?

8. *Coamă?* Care sânt adjectivele întrebuinţate de obiceiu în legătură cu acest cuvânt: *lungă, zbârlită* sau *zburlită, rotată* etc.

(8/a. Se zice *capul* sau *glava* calului?)

9. *Grumaz* sau *gât?*

10. *Gât* sau *grumaz?*

11. *Piept?* Care e rostirea exactă a cuvântului? Ce e *hiula calului?*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Extras din lucrarea de doctorat susţinută la Facultatea de Filosofie şi Litere a Universităţii din Cluj, în luna Aprilie 1927.

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

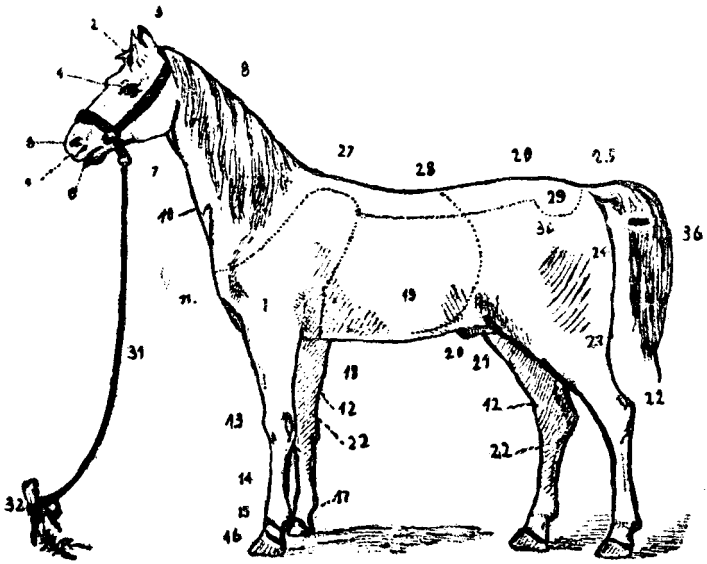
12. *Arm?* Care e pluralul acestui cuvânt? *Coapsă? Spată,* cu pluralul *spete,* sau *spate,* articulat *spatea* sau *spatele?*

12 bis. *Picior?* Care este rostirea exactă a cuvântului?

13. *Genunche?* Cum e forma exactă a cuvântului prin partea locului şi cum e pluralul lui?

14. *Fluier? ţurloiu?* Care e pluralul acestui cuvânt?

15. *Chişiţă?* sau astfel i se pune părţii opuse, cu un *smoc* de păr mai lung?



16. *Copită?* Care e pluralul acestui cuvânt?

17. *Pinten?*

18. *Iie?* Nu cumva numirea de *iie* se dă la altă parte? La care anume?

19. *Burtă? Pântece? Burduhan?* Partea dintre burtă şi picior, în forma unei groape la caii slabi, are şi ea un nume *(flămânzarea, iie, stinghie)...?*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

20. *Coarde?*

21. *Sulaciu, sulatic, tioc, pasăre?* Sau membrul calului are acelaşi nume ca al omului? Cum se numeşte organul

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

genital al iepii *(fătăciune, soţie, pipotă...)* ? Cum testiculele armăsarului ?

22. *Cotul, câiul* sau *genunchele* (dindărăt) ?

22 bis. Cum se numeşte bucata de piele îngroşată pe care o au caii supt genunchele piciorului dindărăt şi deasupra genunchelui celui din nainte ?

23. *Armul, coapsa, spata* (dindărăt) ?

24. *Cur* sau *bucă* ?

25. *Rădăcina coadei* sau *rădăcina cozii* ?

26. *Coadă* ? Care e pluralul acestui cuvânt ?

27. *Greabăn* sau *grebăn* ?

28. *Şale, spinare, şaua calului, şeuaş* ?

29. *Crucea şalelor* ?

29.bis. *Şold* ?

30. *Sapă* ?

31. *Pana căpăstrului, streang, funie* ?

32. *Tăruş*, sau *teruş* ? *Pripon, stănog, potereaş, pociumb* ?

23. Care din organele interne ale calului au numiri diferite de ale altor animale ?

24. Se păstrează pe acolo *căpăţâna de cal* ?

49. Cum se cunoaşte vârsta calului ? Numai după dinţi? Care sânt dinţii după care se cunoaşte vârsta *(dinţi de lapte, dinţi de cal, cleşte, lăturaşi, mărginaşi, colţi...)* ? La ce vârstă cresc, sau se schimbă, sau cad ? Cum se numeşte scobitura *(muscă, mursă, mişină...)* care cu timpul se şterge, prin roadere, de pe dinţi ? Când calului îi cade un dinte, cum se zice *(stârb...)* ? Cum se numeşte locul gol între dinţi *(strungă, făşneaţă...)* ?

Ilustraţia din chestionar, luată din Fr. Damé, *Incercare de terminologie poporană română*, Bucureşti, 1898, p. 49, nu întruneşte îndeajuns condiţia de a fixa cu destulă intuiţie toate părţile corpului. Împărţirea corpului animalului în regiuni numerotate nu e făcută totdeauna raţional. Rezultatul a fost că multe din părţile corpului, ca terminologie, se prezintă foarte confuz în răspunsurile la che-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

stionar date mai ales de corespondenți mai puțin conștiincioși[1]. Nu mai amintim că părțile interne ale corpului nu au ilustrație în chestionar. Desigur, ar fi fost bine ca să nu se menționeze în chestionar răspunsuri pe care mulți din corespondenții grăbiți le-au copiat. A fost foarte util că s'a cerut transcrierea fonetică a cuvintelor. Noi n'am ținut seamă de ea în transcriera materialului de mai jos, dar nu odată am putut aprecia necontestata valoare a răspunsurilor date de corespondenți. Când în majoritatea lor transcrierile făcute de corespondenți prezintă unitate și vădită pricepere, am avut îndrăzneala să socotim ca verosimile fenomene fonetice mai izbitoare, cum sânt asimilările, disimilările, etc.

Ținând seamă de faptul că materialul adunat prin chestionare trimise e util mai ales pentru urmărirea sinonimicei, am clasat materialul adunat așa fel ca să ilustreze, la un loc, numirile care se dau în românește fiecărei părți de corp. Pentru terminii de circulație generală sau regională, la un loc, am alcătuit la fiecare noțiune, o hartă, ceeace ne-a dat putința să urmărim puterea de viață a fiecărui termin în parte, alături de sinonimele lui din alte regiuni. Greutăți tehnice ne pun în situația de a nu putea reproduce decât un număr redus de hărți. Ele se pot alcătui de oricine, bineînțeles în mod sintetic, întrebuințând pete colorate mari — căci în descrierea materialului vom arăta amănunțit răspândirea fiecărui termin în parte. Adesea în harta alcătuită de noi am ilustrat pentru același punct doi-trei și chiar patru terminț întrebuințați împreună.

Regretăm că harta răspunsurilor e neuniform prevăzută cu informații. O bogăție mare în nordul Transilvaniei și foarte puține răspunsuri din Moldova.

Părțile corpului oferă limbei române o terminolo-

[1] Ar fi fost util să se reproducă ilustrația din: Al. Socec, *Calul. Principii asupra organizației* (sic), *exteriorului, potcovitului și boalelor calului*, București, 1895. p. 58.

BDU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

gie în cea mai mare parte moştenită. Termini mai noi — proveniţi din împrumuturi streine sau din adaptări nouă din tezaurul comun, prin figuraţie — şi-au făcut drum în limbă numai atunci când puteau prezenta o nuanţă de înţeles deosebită, în sens subiectiv: ironică, eufemistică, etc.

Persistenţa terminilor latini pentru numirea părţilor corpului în limba română şi în limbile romanice a fost arătată de către Adolf Zauner, *Die romanischen Namen der Körperteile, Eine onomasiologische Studie*, Erlangen, 1902 (194 pagini). Având în vedere numai limba română şi fără să aducă ceva nou, Walter Domaschke, în *Der lateinische Wortschatz des Rumänischen (Jahresbericht*, XXI—XXV, p. 87—94) studiază aceeaşi terminologie. In afară de aceste două, nu cunoaştem alte lucrări, care să trateze în special chestiunea terminologiei părţilor corpului în limba română. Ne-a fost de folos şi lucrarea lui Dr. Kr. Bulat, *Beiträge zur slavischen Bedeutungslehre*, cap. „Menschen und Tierkörper", în „Archiv für slavische Philologie", vol. XXXVII, 1920, p. 460—467, în care se ilustrează îndeosebi schimbul de termeni între diferitele părţi ale corpului şi terminii metaforici în limbile slave. Capitolul „Körperteile" din O. Schrader, *Reallexikon der Indogermanischen Altertumskunde*, Strassburg, 1927, p. 634—641, rezumă şi pune la curent pe C. Pauli, *Die Körperteile bei den Indogermanen*, Progr. Stettin, 1867.

Cele două lucrări în care se discută terminologia românească a părţilor corpului, a lui Zauner şi a lui Domascke, au în vedere numai terminii moşteniţi, ignorând aproape desăvârşit adaptările nouă cu elemente din limba comună şi creaţiile figurate. Materialul comunicat de corespondenţii Muzeului Limbei Române cuprinde o adevărată bogăţie de termini de acest fel, care trebue explicaţi din punct de vedere stilistic, deşi felul cum se comunică, izolaţi de context, ar părea că se opune interpretării lor din acest punct de vedere. Nu putem considera decât ca nişte figuri stilistice termini ca *clopot*, *căldeniţă*, *găleată*, etc. pentru înţelesul de „cap".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Cele mai cunoscute mijloace după care se face adoptarea de termini noi, figurați, sânt *metafora, metonimia* și *sinecdoca :*

a) *metafora* ajută la adaptarea numelui unei noțiuni pentru numirea alteia, care prezintă cu cea dintâiu anumite analogii de formă sau funcțiune. În cazul nostru metaforele se reduc la schimb de termini dintre noțiuni concrete. Adaptarea lor este o adaptare conștientă, având la bază tendința de deosebită expresivitate și mai ales de evocare cât mai amplă a imaginei unei noțiuni [1]. Sânt metafore : *găleată, cofă, ciulură, troacă, clopot, cădelniță, pară* pentru 'cap', *trișcă,* 'fluerul piciorului', *solniță* 'ochiu orb', *cosor* 'organ genital' etc. Toți aceștia evocă în mintea ascultătorului ambele imagini ale noțiunilor, atât cea veche obiectivă (nefigurată), cât și cea nouă, subiectivă (motională). Cele mai multe din metaforele de care ne ocupăm noi se găsesc în această situație. Sânt uneori termini streini cărora li se atribue o semnificație figurată în limbă. În acest caz, imaginea obiectivă (a întâiei noțiuni) se șterge repede din minte, iar împrumutul, dacă se extinde, nu prezintă în imaginația unei populații care nu cunoaște limba din care s'a împrumutat decât înțelesul vag care s'a cristalizat pe terenul limbei vorbite de ea. Astfel metaforă dispare, rămânând cuvântul ca un element care exprimă obiectiv noțiunea, susceptibil la înlocuirea cu metafore nouă. Exemple ne oferă *mătrângă* 'organ genital' < ung. *matring* 'împletitură de sfoară', *gânj* < v. bulg. *gązŭ* 'mănușă de cânepă', *trufă* < bulg. *trufa* 'podoabă', etc. și în sens și mai îndepărtat *țeastă, tigvă* etc.

b) *metonimia* are la bază un proces psihic care tinde la aplicarea numelui unei noțiuni la alta, cu care se aseamănă printr'un raport de cauze și efecte. La baza metoniniei spiritul se manifestă inconștient și creiază adesea

[1] A. Darmesteter, *La vie des mots*, Paris, 1886, fixează stadiile procesului de evoluție a figuraților în limbă. Cf. și recenzia lui G. Paris, la lucrarea lui Darmesteter, în *Journal des Savants*, Februarie-Martie-April, 1887.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

anomalii din punct de vedere logic. Ea condensează în una singură, două idei. Exemple avem în : *pocă* cu însemnarea de 'genunche' și 'o boală de la genunche', din ung. *pók*, 'boală' ; *ariciu*, idem, *plod*, 'organ genital feminin' și 'rod, naștere', etc.

c) *sinecdoca* se bazează pe extensiuni și restrângeri de sens. Procesul de evoluție al ei se aseamănă cu acela al metaforei. E născută din confuzia și contaminarea înțelesului unui termin, cu acela al determinantului său, existând posibilitatea de a se generaliza ori terminul propriu-zis în care se imprimă și înțelesul determinantului, și determinantul însuși, care evocă la rândul său și imaginea terminului determinat. Exemple : *clește* = *dinți* (cu forma și funcțiunea unor) *clește*, în care a rămas numai determinantul care face aluzie și la dinți, cf. *clești de lapte ; lopeți* = *dinți* (de forma unor) *lopeți ;* fenomenul invers îl vedem în *cupa* (dintelui), *musca* (dintelui) 'scobitura din dinte', etc.

Condiția fundamentală care justifică ființa celor trei categorii stilistice e timbrul de înțeles subiectiv, moțional. Uneori figurația se face pentru a intensifica în mintea ascultătorului imaginea unei noțiuni, alteori însă figurația șterge această imagine, prin fenomenul numit *eufemism*, caracteristic îndeosebi la numirea părților genitale ale corpului.

O tendință, mult mai puternică de adaptare de termini noi pentru o noțiune, din aceeași sferă a părților corpului, se bazează pe confuzia dintre două părți vecine. Mijloacele psihologice prin care se produce această adaptare a unui termin care numește o altă parte a corpului, corespund în oarecare măsură cu acele preconizate la metaforă, metonimie și sinecdocă. Deosebirea e numai în faptul că terminul nu mai prezintă nuanțe de înțeles moțional și prin urmare noua însemnare nu e o figurație.

O parte a corpului poate primi numele unei alte părți, cu care are puncte de asemănare și de funcțiune, nu însă de contact. Numim această procedură *schimb de termini*.

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Exemplu : *glesnă* = 'articulaţia piciorului la copită', adaptat pentru 'genunchiu' ; *nodeu*, idem.

Sînt mult mai numeroase cazurile de aşa numită *confundare*, bazată pe faptul că o parte a corpului dă numele ei unei părţi din nemijlocită apropiere. Adesea *şoldul* se confundă cu *spata*, *sapa*, etc.

Intindere de sens numim adaptarea unui termin cu care se numeşte o noţiune specifică pentru una generică. Terminul *ţurloiu* numeşte de obiceiu fluerul piciorului, dar şi 'piciorul întreg'; *cur* = 'anus', apoi întreagă partea dinapoi. Mulţimea exemplelor care ilustrează tendinţa de înlocuire a terminilor, prin mijloacele cunoscute, ne duce la constatarea că pentru populaţia unei regiuni se şterg o sumă de noţiuni şi cuvinte, se confundă cu altele pe care viaţa zilnică le pune mai des în circulaţie. Graiul general prin mijlocul limbei literare nivelează golurile şi întregeşte în conştiinţa populară lacunele create prin uitarea terminilor şi amestecul noţiunilor.

Mulţumesc tuturor celor care au avut bunăvoinţa să mă ajute în cursul lucrării de faţă. Indeosebi sfatul D-lui prof. S. Puşcariu mi-a fost de mare folos. Indrumări utile am primit şi din partea D-lor profesori T. Capidan, N. Drăganu, C. Lacea şi C. Diculescu cărora le exprim pe această cale recunoştinţa mea.

PĂRŢILE CORPULUI LA CAL[1].

1. Terminul **cap** are o întrebuinţare generală în limba română[2]. Fără să predomine exclusiv pe arii întinse, se întrebuinţează des termini secundari născuţi din trebuinţa de distincţie între capul omului şi acela al animalului. Mulţi din aceşti cuprind o nuanţă ironică, depreciativă[3].

[1] Lista numerelor cartografice s'a publicat la sfârşitul lucrării precedente.

[2] In *Jahresbericht*, XXI—XXV, p. 88 se dă pentru capul animalelor numai terminul *căpăţână*.

[3] Fr. Darmesteter, *La vie des mots*, 164 explică astfel dispariţia lat. *caput* şi înlocuirea lui în limbile romanice cf. A. Zau-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Căpățână, comunicat des din Ardeal, Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, lipsește în alte regiuni. De-alungul Oltului (Făgăraș) are o întrebuințare aproape excluzivă. In general stă alături de terminul *cap*. De multe ori are un sens depreciativ (61. 440), alteori numește numai capul calului mort (55. 212. 378). In batjocură se numește *căpățână* și capul omului, dacă e mai mare ca de obiceiu (19).

Glavă, atestat în Dobrogea, Muntenia, regional în jurul Făgărașului și Oltenia, mai rar în centrul și nordul Ardealului, are adesea de-asemenea o nuanță de sens injurioasă. Se aplică și la numirea unui cap mare de om.

Din bulg. *glavetina*, apropiat de *căpățână* (cf. *DA.* s. v.) avem pe *glăvățână*, atestat de pe la Baia Mare, Zlatna, Mediaș și de pe Olt.

Termin de batjocură e și *scăfârlie*, la Baia Mare, Năsăud și Reghinul Săsesc.

Regional sau local se întrebuințează: *țeastă*. La început în sens batjocoritor, a pierdut adesea această nuanță. In limbile romanice[1] ca și la noi, păstrează atât sensul de „Kopf" cât și pe acela de „Schädel". Cu aluzie la mărimea neobicinuită a capului se numește *găleată* (61), *cofă* (463. 466), *ciutură* (125. 128), metafore, născute din asemănarea de formă. Creată posibilitatea întrebuințării unor termini ca aceștia, imaginația poporului a mers mai departe, întrebuințând pentru aceeași noțiune terminul *troacă* (27), *scorbură* (252) și împrumutul sârbesc *déblo* (< psl. *debelă*, 'Dick'), *devlă* (47. 66. 91. 94), cu varianta *deavlă* (66)[2]. Tot metafore: *cucurbătă* (252. 266. 248) și *pară* (482). E foarte expresivă întrebuințarea terminului

---

ner, *op. cit.*, p. 19—21. Schimbul de gen în it. merid. *la capa* (*Archivo glottologico italiano*, XV, p. 232) trebue să se explice ca un decalc după *testa*.

[1] A. Zauner, *op. cit.*, 19—20.

[2] Pentru explicarea procesului de adaptare a terminilor din urmă cf. expresia: 'încuiat la cap ca un butuc', în Munții Apuseni.

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

clopot (251) și *cădelniță* (91) cu aluzie la mișcarea ritmică a capului în timpul mersului, la caii bătrâni și slabi.

2. **Frunte** e termin general. Prin localizare, de sens se numește și *față (24)*[1]:

„Douăspre'ce feață late
Cu moațăle retezate
Cu plantici roșâi legate".

3. **Moțul** cu sensul de păr din coamă care se prelungește până între urechi și cade pe frunte, e aproape general în limba română. E comunicat de pe valea Mureșului (de la Reghinul săsesc până la Arad), din regiunile mărginene, din Oltenia, Muntenia și Dobrogea. In Basarabia se atestă sporadic. Aproape pretutindeni, moțul e în luptă cu o întreagă serie de termini noi, revărsați, se pare, din nord, sau cu alții vechi retrași acolo. E în drum spre generalizare, fiind un termin literar consacrat care va putea fi ușor impus prin intermediul armatei[2].

Pe valea Crișului Alb, în regiunile arădane, în Bucovina și în regiunea Bistriței până la Toplița, presărând unde și unde întreagă regiunea nordică a Ardealului până la Șimleu, se întâlnește *chică*, în luptă defensivă cu *moțul*. Slăbirea circulației sale se explică din pricina că a început a se consacra pentru numirea 'coadelor', 'pletelor' omenești[3].

---

[1] Cf. *fruntea casei* = *fața* casei (S. Pușcariu).

[2] E interesant să urmărim întinderea acestui termin. El lipsește cu desăvârșire din graiul populației din Munții Apuseni. E prin urmare neîndoios că numirea etnică *Moț* e o poreclă dată de către vecini populației care a avut și are și azi obiceiul de a-și lăsa netunsă o șuviță de păr pe frunte. In tot cazul e interesantă observația lui Papahagi T., *Grai și suflet*, II, că ar putea să fie în legătură cu numirea *Moțani* de la Macedoniei, dar în condițiile arătate, neprobabilă.

[3] Se întrebuințează, de altfel pentru înțelesul de „moț" la cal și *plete* (77).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Generală pare să fi fost *coama* și pentru ideea de 'moț'. Distincția dintre părul de pe gâtul calului și acela căzut pe frunte s'a făcut, credem, în limba română. S'a menținut până astăzi cu ambele înțelesuri în unele regiuni prin analogie cu portul părului la om. Se atestă cu sensul de 'moț' din Munții Apuseni, din regiunile Mocanilor mărgineni și, semnificativ, la extremitățile etnice ale românismului, în vest la Arad, în nord-vest la Tășnad, în nord la Baia Mare și Bucovina, iar la est, în Basarabia[1]. Ceea ce ne îndeamnă să credem în faptul că terminul *coamă* a fost odată general în limba noastră, e că și azi e răsfirat pe întreg teritoriul dacoromân, și, îndeosebi în regiuni recunoscute ca mai conservative.

Problematică e explicarea existenței terminului *percică* în Basarabia. Ar părea o influență rusească. Curios e însă faptul că se găsește în Bucovina, Ardealul nord-vestic (491), în Bihor (521), în Banat (6), în Oltenia (25), și în Ardealul central (164 și 381), deci explicarea lui din rutenește e nesigură. Ar putea fi și din sârbește. Unele răspunsuri (111 114) lămuresc că numirea se dă numai când e vorba de tunsura oamenilor. Diferință formală: *pericică* (25), considerat, prin etimologie populară, ca derivat din *păr* + *-icică* (S. Pușcariu).

Pentru etimologie e nemulțumitoare explicația dată de Cihac care trimite la alb.-bulg. *perče*, care a putut da în românește **percea* apoi, prin derivare cu sufixul diminutiv, *percică*. Presupunem un amestec al formei *perče* cu rus. *pučëkŭ* pentru forma de azi a cuvântului.

Mai puțin obicinuit e *ciup*, atestat din nordul Ardealului (cu reflexe în Bucovina), Munții Apuseni, Banat și Oltenia. Variantă formală: *ciuf* (19. 60) considerat un vechiu element germanic (*Dacoromania* II, p. 607—610).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Că în adevăr și părul de pe frunte s'a numit „coamă", o dovedesc răspunsuri precizate așa: *coama frunții* (523), *coama de pe frunte* (13. 57. 82. 162. 211. etc.), sau *coama dinainte* (188), etc.

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Șișcă din regiunile arădane e un împrumut mai nou, din ung. *siska*, și are o întrebuințare mai mult locală.

In centrul Ardealului, pe valea Someșului, în Bucovina, Basarabia și chiar în Oltenia se întâlnește *smoc*. Pretutindeni e un termin secundar. Etimologia lui nu e cunoscută.

Termini locali: metaforicul *buhă* (201 231), oferă, în sens invers, aceeași comparație ca franc. *huppe*, 'moț' < lat. *upupa*; *țop*[1] s. *țof*, comunicat din Oltenia și Banatul nordic; *horțop* < germ. *Haar-Zopf* (21. 24) și *zuluf* (59) < turc. *zülüf*. Nu ne miră existența în Banat al ultimului termin, dar, oricum e curioasă în Făgăraș; a venit în Făgăraș desigur din Muntenia și Oltenia unde trebue să existe (deși nu ne-a fost comunicat). Se notează și *dub* (218) derivat românesc din *dubi* (cf. mold. *dupuros, dupăros*, ap. Tiktin, *DRG*, s. v.), *ciucalău* (506) și *dologi* (440). Influențe moderne sânt: *frizură* (264. 420), *mișchiri* (529) pentru care cf. ung. *miskárolni* 'a tăia', *părucă* (6. 36), *breton* (sic!) (24. 59) și *frufru* (380. 490). Ne îndoim dacă aceștia trei din urmă sânt termini populari.

4. **Ureche** e terminat general. Nici un răspuns nu ne dă termini de batjocură. Faptul e semnificativ și explicabil. La cal urechea e proporționată și nu are, ca la măgar, nimic ridicol. Varianta formală e *ureiche* comunicată din Muntenia, de pe valea Oltului, cu răsunetul lui *i* din silaba următoare: ure*chi*. Trebue tratat alături de rostirile *pâine, mâine, câine, oichi*, etc.

5. **Ochiu** se zice pretutindeni. Variantă formală e *văchiu* (302. 303), care e și rostirea obișnuită în gura Ungurilor; *oichiu* se atestă din aceleași regiuni cu *ureiche*. Termini locali sânt: *lumină* (25), prescurtat din *lumina ochiului*, metaforicul *fereastră* (306. 463) și paralel cu acesta, ung. *obloc*, în Bihor. Termin injurios, *orb* (Arad) „hai, tine-ți orbii", *sărit*, născut din [*ochiu*] *sărit* (239/3,

[1] Nici *țop* = 'coamă, moț' nu se întrebuințează ca apelativ în regiunea etnică a Țarilor

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

241). Ambii oferă fenomenul de sinecdocă. Derivat e *holban* (201 241) din *(în)holba*, existent şi ca nume de familie (cf. *bold* < *boldi*). Se mai comunică *scofârlie* şi *cofârlie* (59 67) (cf. Tiktin *DGR.* s. v.), *scofârliile ochilor* (59), *scafă* (215), *cropă* (215), *găuază* (370), *groapă* (443), *bortă* (174). Metaf. *solniţă* (159, completează seria sinonimelor date în răspunsuri. Cele mai multe se referă neîndoios la cavitatea de deasupra ochiului. Tot în legătură cu ochii se mai comunică : *poniav* (251), caificativ dat cailor care nu văd (cf. variante, *ponivos, ponihos* < rus. *poniava,* Tiktin, *DRG.* s. v.).

6. **Bot**, partea care cuprinde gura şi nasul calului, se întrebuinţează exclusiv în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Bucovina şi Basarabia, iar mai rar în Ardeal, unde se generalizează terminul *nas*. Acesta se comunică din Oltenia (24), dus probabil din regiunea Haţegului prin comerţul cu cai. Mai intens terminul *nas* e întrebuinţat pe valea Oltului, cu întinderi în nord-vest până în regiunea Clujului, iar de aici, pe valea Someşului în jos, se atestă tot mai des pe măsură ce ne apropiem de regiunile Ardealului nordic. Pe aria dintre Cluj-Zalău-Baia Mare şi Bistriţa terminul *nas* are o întrebuinţare mai deasă ca *bot*. E greu de fixat istoria celor doi termini la noi. Ţinând seamă de faptul că în regiuni conservative cum e Banatul de ex. nu e atestat terminul *nas*, am bănui că e mai nou decât *bot*, cu acest sens. E însă terminul obicinuit la oameni, la noi şi în limbile romanice. E posibil ca acest cuvânt, la început, să fi fost întrebuinţat şi pentru numirea părţii de corp la animale şi numai cu timpul să fi fost înlocuit cu *bot*, care de asemena e vechiu, fiindcă îl găsim şi în limbile romanice, cu sens apropiat. Ambii termini deci au avut întrebuinţare la *noi*, de la început şi numai cu timpul s'a făcut, în unele regiuni, deosebirea între *nasul* omului şi *botul* animalului. E interesant că în regiunea lui *bot*, nasul e un termin de batjocură, iar în aceea unde se întrebuinţează obicinuit *nas*, botul e terminul de batjocură.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Se comunică *ciort* din Munții Apuseni și Crișana destul de des, mai rar din regiunea Clujului cu ramificații în regiunea Șimleului, Dejului, Topliței, iar în sud, din jurul Caransebeșului. E interesantă răspândirea acestuia mai ales în Munții Apuseni, unde țiganii ca negustori de cai sânt foarte puțini.

Plit, flit s'a întrebuințat mai întâiu pentru a numi 'râtul porcului'. Prin extensiune, ca termin ironic s'a întrebuințat și la cal, în nordul Ardealului, în Maramureș, în regiunea cuprinsă între Baia Mare, Tășnad, Șimleu și Dej, iar de aici la vale, pe câmpia Mureșului, în regiunea Zamului și a Săvârșinului.

In regiunile vestice și nord-vestice ale Ardealului se atestă metaf. *borcan* (< ung. *borkanna*). Termini locali: *obraz* (398), după „obrazul" omului; prin confuzie se notează *buză, nare* în o mulțime de răspunsuri (din cele mai slabe)[1]; *mordă* (< rut. *morda* 'bot', Pawlovski *RDW.*, s. v.), comunicat din părțile Bălților din Basarabia; *fleașcă* (367) cu nuanță ironică; *cafă* (465) și neologismul *trombă* (365. 221), care ar putea să nu fie popular.

7. **Nare** s. *nare*, cu plur. *nare* și *nări*, e termin general. Nu e definitiv cristalizată una din cele două forme, *nară, nare* pentru singular și *nare-nări* pentru plural. Doar *nară* se prezintă mai unitar în regiunea vestică și nordvestică a Ardealului, apoi pe la Făgăraș și în Bucovina. E interesantă și de data aceasta legătura între centrul dacoromânismului și Bucovina. Cele două forme de singular, *nară, nare* se întâlnesc și alături. Faptul se explică din întrebuințarea cuvântului mai des la plural *nări* și numai în caz de specială observație la singular. Din pluralul *nări* se pot reconstrui ambele forme de singular. Forma *nară* a putut lua o întrebuințare mai întinsă și pentru evitarea omonimiei cu *n'are*, pentru care vezi jocul de cuvinte: „Toată lumea are nare numai popa n'are nare".

[1] Pentru putința unor întrebuințări de felul acesta, cf. Zauner, *op. cit.*, p. 45–46.

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Puţin precis se mai comunică *nas* cu plur. *nări* (367. 409. 476. 477. 494) [2].

Termini locali : *sfârcuş* (confus) (530) şi metaf. *forăitori* din regiunea Dejului.

8. **Buza** se comunică numai în şase răspunsuri.

9. Pentru **gură**, în limba latină se întrebuinţează : *os*, fără reflexe în limbile romanice, *rostrum*, prin extensiune de la „ciocul paserilor" cunoscut şi la noi, dar cu sensuri evoluate [2], *bucca* şi *gula*. *Bucca* a înlocuit pe *os* în limbile romanice; *gula* la noi şi în unele idiomuri din Alpi (acolo şi în Franţa în sens ironic sau numai pentru gura animalelor) [3]. Ambele cuvinte ilustrează acelaşi fenomen de confuzie între noţiuni, pricinuită de contactul nemijlocit dintre ele. Lat. *gula* însemna „gâtlej" şi s'a păstrat cu acest sens în unele regiuni romanice. Trebue să facem o legătură între evoluţia de sens de la noi şi nepăstrarea în româneşte a unui termin latin pentru numirea gâtlejului în afară de „grumaz". In *Studii istroromâne* (Acad. Rom. „Studii şi Cercetări", Bucureşti 1926) d-l S. Puşcariu atestă pe *gula* cu sensul de „gueule" în limba veche, unde pentru „bouche" era întrebuinţat *rostul* şi, în parte şi azi, ca un arhaism în tesaurul nostru lexical, pierdut în celelalte dialecte.

10. **Gingia** se notează aproape în toate răspunsurile. In Basarabia, Moldova, Bucovina şi nordul Ardealului se întrebuinţează *gingină*, plur. *gingini*. Pe la Cluj şi Tg. Mureş la sud forma obicinuită e *gingie*, plur. *gingii*. Pe lângă

---

[1] Foarte interesante sînt consideraţiile lui A. Zauner, *op. cit.*, p. 24, în legătură cu formele *nasus* şi *nares* în limbile romanice.

[2] Pentru desvoltarea semantică la noi, vezi *Jahresbericht*, XII, p. 97—100.

[3] A. Zauner, *op. cit.*, 44. 45; *Jahresbericht*, XXI—XXV, p. 89. Pentru alte exemple de acest fel e util J. Vendryes, *Le langage* (col. L'évolution de l'humanité, III). Paris, 1921, p. 249 ş. u. şi I. Valori, *Elementele de linguistică indoeuropeană*, Bucureşti, Cartea Românească, 1924, p. 357.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

cele două forme mai generale: *gingie, gingeie* cu plur. *gingii, gingei* și *gingină, gingine* cu plur. *gingine, gingini* se mai atestă forme născute ulterior, cum e *gingeană* (466), *giungie* (295) și — poate notat greșit — *ginină* (250). Probabil tot o eroare e și *gângâna* (285. 459). Interes prezintă și forma *gingel* (3 318) și *gingin* (168) masculine, formații analogice de la plural. Se accentuează *gingie, gingéie, gingină, gingeà* de unde masc. *gingel), gingine, gingie* (o singură dată !), *gingenă* (de unde sing. *gingin*), *gingini, gingine.*

Istoria precisă a cuvântului nu e deplin stabilită. Lat. *gingiva* a dat în rom. gingie. Există însă tot atât de generală forma *gingină,* ir. *zinzirę,* abruzz. *ñelinę* REW. care are geneza în lat. vulgară. In ce privește deplasarea accentului, rămasă până acum neexplicată — după cât știm — credem că s'a făcut subt influența lui *dinte,* cu care poporul a putut face o legătură etimologică. Această părere o confirmă faptul că accentul schimbat apare în regiunile unde există palatalizarea dentalelor și unde a putut să se facă legătura etimologică între *dzíntše* și *gingină,* ca în forma dial. trevis. *dentive* auzită și înregistrată de Zauner (op. cit. p. 54)

11. Dacă **dintele** ca termin general e aceleași pretutindeni, există termini speciali care indică diferitele categorii de dinți caracteristici vârstei [1] sau numiți după forma subt

[1] In adevăr vârsta are un rol preponderant la creșterea dinților care își iau numele, în multe locuri, de la terminul cu care se numește animalul la un anumit stadiu de creștere. Vârsta se mai deduce după zbârciturile din jurul ochilor și de la gură, după cavitățile numite *solnite* (cf. mai sus), după „oasele de deasupra cozii" (142), după coamă (365), după privire (63), după „umblet" (152/5), după „rândunică", (127), după „mure" (84), după „bale" (161), după „statoș" = statură (200), etc. Toate aceste însă sânt criterii nesigure pentru fixarea vârstei. Cel mai util e examenul dinților, care nici ei nu cresc la intervale regulate. In fiecare an, după ce calul a început să schimbe dinții „de lapte" cu cei „de iarbă", rămâne

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

care se prezintă sau după locul pe care-l ocupă în organul bucal, alături de alţii.

După vârstă explicăm *dinţii de lapte* ai mânzului ce cresc până la 6 luni, timp în care trăeşte cu lapte. Forma imitată după *dinţi de cal* e *dinţi de mânz* (49. 194. 308. 325. 329). După 2—4 ani cad cei doi dinţi din faţă şi în locul lor cresc *dinţii de iarbă* sau *dinţii de cal*, termini existenţi pretutindeni. După forma şi funcţiunea supt care se prezintă, cei doi dinţi din faţa schimbaţi întâiu se numesc *cleşte*[1], comunicat din toate regiunile. Sensul originar s'a pierdut adesea. Se notează *dinţi de cleşte* (175), *cleştii de lapte* (49. 376). *Cleştele* se atestă mai ales din Bucovina şi Ardealul nordic. Mai rar din Oltenia (67) Moldova (26. 89), Dobrogea (97) şi Basarabia (144). Şi genul s'a schimbat (pentru forma *cleşti)* tot supt influenţa lui *dinte*. Acelaşi decalc îl vom găsi mai jos, *lopeţi. Tăietori* se numesc aceiaşi dinţi, în regiunea Lăpuşului unguresc, pe la Gherla, Bistriţa şi, pe valea Oltului în regiunile mărginene. E interesantă forma feminină, *tăietoare* (449), supt influenţa lui *cleşte*[2]. Se mai numesc *lopeţi* (235). In studiul citat al lui Zauner se aminteşte ideea de „Hammer" pentru numirea aceloraşi dinţi, care se datoreşte unei creiaţii speci-

---

dinţii, *ţăpă* pe cei de lapte şi *pune* (158) pe cei „de cal", până *i se rotunzeşte* (rotund = întreg) *gura (60)*. Aşa calul *ştimbă* (= schimbă) *gura* (191) şi devine cal cu *gura împlinită* (185). Locul rămas gol după căderea dinţilor de lapte până la creşterea celor de cal e numit *strungă*, pretutindenea, cu varianta *strungăreaţă* în regiunile mărginene şi în centrul Ardealului şi *postrungă* (cf. sl. *prestrănga* DR. II, 337, 349). Calul ştirb e *strungăreţ* (205. 225. 243, etc.), *strungaciu* (251. 200. 378. 500), *strungariu* (451). Alte regiuni cunosc termini ca: *ştirbitură*, *ştirbătură*, răspândiţi în Basarabia, Bucovina şi în Ardealul nordic; *ştirbină*, de pe valea Mureşului, *ştirbirea* (332), *rarişte* (361), *răriştе* (515. 521), *răritură* (72), şi *făşneaţă* (63).

[1] Prin extensiune, *cleşte* se numeşte întreagă dantura calului (126).

[2] Cf. şi S. Puşcariu, *Sufixele -tor (-sor) şi -oare* în „Lui Nicolae Iorga, Omagiu", Craiova, „Ramuri", 1921, p. 258—275.

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

fic franco-provansale (p. 53). Local se atestă *mijlocașii* (52. 85) cu varianta *mijlócăș* (448/2). *Mijlocașii* nu pot fi confundați cu *mijlocii* (235. 403. 434. 448), care numesc pe cei doi dinți vecini „cleștelor". Se numesc astfel fiindcă, în ordinea creșterii lor, apar în perioada a doua (cf. soră, frate *mijlociu*). Dinții de la extremități se numesc *mărginași* și *lăturași*. Ambele numiri sînt atestate din nordul teritoriului dacoromân. *Marginașii* e atestat de pe Valea Someșului, cu întinderi pe valea Oltului și aceea a Dâmboviței. Bucovina și nordul Basarabiei țin și de data aceasta legătura linguistică cu o parte a Ardealului. E interesant că și *lăturaș* apare în aceleași regiuni cu *mărginaș*, deci se întrebuințează alături. Forme răslețe : *dinți dinainte* (161. 429), *dinți strungași* (232), *dinți cânești* (178) (= colți).

Colții se comunică de pretutindeni. Pentru mărimea lor și dintr'un instinct de teamă poporul îi numește *colți de lup* (cf. *dinte canin* și la lup și la câne) (165. 188). Mărimea e luată ca motiv de hulă pentru dinții cailor bătrâni, care se numesc *colți* (210/2. 221). Expresiv pentru numirea colților e terminul metaf. *chiotori* (547), cf. „chiotorile pereților de lemn" și *clovaci* (114).

Măsele e un termin general. Măseaua care în linie verticală este în dreptul ochiului se numește *măsaua ociului* (198). In limbile romanice : piran. *ocial*, mugg. *dient uglai*, crem. *dent ûgial* au același sens. Cu aluzie la funcția de 'a măcina' mâncarea, măselele se numesc *râjnițe* (172. 420).

In dinții de cal până la vârsta de 6 ani se văd niște *scobituri* (387), *gropițe* (244), *groape în dinți* (351), *găuri* (49), *hude* (518. 533), numite *cupe*. Răspândirea terminului cupă e, în Transilvania nordică, cu întinderi în sud până la Mureș. Se știe că cei dintâi dinți care-i cresc calului sînt *cleștele*. La aceștia prin urmare vede poporul mai întâiu scobiturile numite cupe și dinții iau numirea aceasta (210/1. 224), ba în câteva locuri, printr'o extensiune și mai mare, se numesc așa și măselele (225. 223). Cavitatea numită *cupă* se înegrește și pe întinderea albă a dintelui apare ca o *muscă* : „... niște gropițe numite cupe, iar în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

fundul gropiţelor sânt *muşte*“ (220), sau ca un *grăunte* (185. 186). *Musca* se atestă de pretutindeni în afară de Banat şi Oltenia. Prin evoluţie de sens „muscă“ se numeşte şi scobitura din dinte (52. 134. 401. 410).

Sinonim cu *muscă* este *negreaţă* (353. 361) şi cu sensul de „scobitură“ (323. 324). Numai la scobitură se referă *butură* (532) iar pata neagră din scobitură se numeşte *pui* (198) şi *studeniţă* (178/1).

Mişină, cu aceleaşi sensuri e răspândit în Moldova, Basarabia, Dobrogea, Muntenia, Ardealul sudestic şi meridional. Diferinţe formale avem *mişună*, alături de *mişină* şi *mişimă* (93).

Nişte colţi care cresc neregulat în gura cailor bătrâni sânt *zâmbri* (85. 165. 218. 365).

Tot în legătură cu „gura“ se mai comunică *zubiţă*, „în gură se adună subt buză ovăs, şi rana provocată se zice zubiţă pe care o taie ţiganul“ (4) sau *zobiţă* (21), derivate din ung. *zab* ‘ovăs’ sau slav. *zob*.

12. **Limbă** e numire generală. Lipsesc termini de batjocură.

13. **Cerul gurii** e numit mai ales cu termini luaţi din domeniul metaforelor. Nu prezintă mare interes fiind locali şi puţini.

14. **Falca** e termen general, întrebuinţat pretutindeni.

15. **Grumaz** şi **gât**. Asupra deosebirei de înţeles între aceşti doi termini răspunsurile la chestionar nu sânt lămuritoare. Poporul foarte rar face distincţie între gât şi grumaz. Se confundă. Cei mai mulţi corespondenţi comunică *grumaz*. Se atestă mai ales în Ardeal. In vechiul regat şi Basarabia e mai obicinuit terminul *gât*. Bucovina cade în zona de contingenţă şi are în egală măsură ambele numiri. Variante formale de la grumaz avem *gurmaz* („zic cei bătrâni“ 536. 542), *hurmaz* (122) şi *gromaz* (231). Foarte adesea se comunică forma de la plural, *grumazi* sau *grumaji*, mai ales din Ardeal. La Moţi distincţia de sens se face cu cele două forme, de singular şi plural: *mă dor grumazii*, dar *mi s'a pus un nod în grumaz*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Reconstruire de la forma de plural e *grumajul* (24). De circulaţie întinsă e şi *gâtul*. Se atestă de pretutindeni. Predomină în vechiul regat şi Basarabia. Inţelesul lui variază ca şi acela al grumazului. E interesantă comunicarea *grumazii gâtului* (69).

Termeni regionali sau locali, mai ales cu aluzie la beregată sau la partea internă a gâtului, avem : *gâltan* sau *găltan*, prin apropiere de gât, *gâtlan*, în regiunea Bistriţei, Rodnei, a Şomcutei până în Bihor. Amestec între *gât* + *gâltan* avem în *gâlt* (501) cu varianta *gălta* (387), iar printr'o nouă derivare *gâlter* (sic) (482). Din Ardealul nordvestic se comunică *gârt*. Alte variante : *gâtlej* (24. 239/2), *gârlej* (24) < *gârtlej* (550).

Pentru înţelesul de „gâtiţă" se dă *beregată* (24) plur. *bergăţi*, şi *gârbiţă* (24). In sens glumeţ se numeşte *guşă* (22. 23). De interes *gărgălaţ* (32 şi *vârtej* 218).

16. **Coama** de pe grumazul calului e termin general. Nu i se dă nici un alt nume. Dacă în privinţa sinonimelor e sterilă, sânt extrem de numeroase şi destul de interesante atributele cu care se exprimă diferitele forme şi aspecte ale coamei. Inşirăm în ordine alfabetică toate aceste adjective. Ne-ar fi convenit să le prezentăm după natura diferitelor însuşiri pe care le observă poporul, cercetând astfel mai adânc subtilitatea în distincţia diferitelor aspecte care izbesc spiritul de observaţie popular. Ne este imposibil să facem aşa fel fiindcă sensul determinanţilor comunicaţi de cele mai multe ori nu e clarificat de corespondenţi. Iată câte însuşiri are coama după un răspuns (171) : *lungă, zbârlită, tunsă, retezată, pieptănată, ursălată, periată, zvântată, înfoiată, împletită, răţoiată, frumoasă, mândră, deasă, netedă, ciupită, ciudată, stropşită, îngrijită, bogată, încreţită, aleasă, neagră.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mulţi dintre determinanţii daţi coamei sânt cunoscuţi, alţii sânt locali şi individuali. In ordine alfabetică sânt următorii : *aleasă* (171) arată mai ales ideea de „des-

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

părţită în două" (cf. figur. „i-a ales cărarea" = l-a pus în respect), decât calitatea superioară, frumuseţea; — *ascuţită* (365) = ?; — *bitată* (probabil greşit, în loc de *biţată*) (19), în ce priveşte originea etimologică cf. *miţ* > *biţ* < *agnitia*, derivat analogic de participiu. Cf. *biţos* derivat din *biţ Dicţ. Acad.* s. v.; — *bogată* (66. 171) = flocoasă, bogată în păr; — *borzoşă*, răspândit în nordvestul şi centrul Transilvaniei, e sinonimul lui „zbârlit". Cuvântul e din ung. *borzas*, cu acelaşi sens; — *buhoasă* (177) sinonim cu „borzoşă" cunoscut şi de *Dicţ. Acad.* din această regiune; — *călţăită* (378), idem. Cunosc din Munţii Apuseni forma *călţăită*, dar a *călţui* (< *călţ*); — *cilită* = mătăsoasă, moale, linsă. La Moţi se întâlneşte verbul *a se cili, celi: otavă cilită de soare* = otavă pălită, muiată de soare; — *ciudată* (171) = ? (etimologia la Tiktin, DRG. s. *ciudă*); — *ciumpavă* (49) = „năpârlită", probabil o coamă săracă în păr (cf. şi *coadă ciumpavă* (la Tiktin, DRG. s. v.) cu origine necunoscută; — *ciupită* (171), idem, din slav. *čupŭ* > *ciup* > *ciupi* (Tiktin, DRG. s. v.); — *ciuntită* (183) = tăiată scurt; — *coştruşită* (155/1) = tunsă, ciuntită[1]; — *creaţă* e comunicat foarte des. Coama poate să fie de felul ei „creaţă", ca şi părul unor indivizi. Alteori însă „creţele" sânt făcute cu fierul. Poporul face această deosebire, numind pe cea dintâi *creaţă*, pe cea din urmă *increţită*. Ambii termini apar adesea învecinaţi, chiar în aceeaşi localitate (etim. din **cirricius*, *DR.* III, p. 843—844, cf. şi p. 625); — *deasă*, comunicat de pretutineni; — *despărţită* (312); — *faină*, comunicat mai ales din Transilvania (din germ. *fein*, DA. s. v.); — *flocoasă* (157. 517) = neîngrijită, zburlită sau mare, bogată; — *frumoasă*, atestat mult mai des din

[1] Se ştie că în cele mai multe regiuni mânzului la vârsta de 1—2 ani i se taie coada şi coama pentru a ajuta creşterea părului. Operaţia se numeşte a *coştruşi, coştruji* s. *costrusa* (Marian, *Serbătorile*, II p. 69, Şăineanu, *Dicţ. univ.* ed. IV, p. 171).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

regiuni puțin expuse influenței nemțești (unde predomină — „făină“) ; — *galbenă* (215) ; — *géosă* (7/1), să fie o eroare în loc de „joasă“ ? Oricum ar trebui să avem metafonia lui *o* ; — *groasă*, comunicat rareori de pretutindeni, = mare, deasă (cf. *iarbă groasă* = 'iarbă mare') ; — *hâdă* (423), antonimul lui „frumos“ ; — *împărțită* (13. 211), sinonim cu „aleasă“, „despărțită“ ; — *împletită*, atestat din nordestul teritoriului dacoromân, unde dealtfel există obiceiul de a se împleti coama cailor ; — *inelată* (64), aproape sinonim cu „creață“ ; — *încurcată* (82) = zbârlită, buhoasă ; — *înfoiată* (25), idem; — *înțepoșată* (227) = coamă tunsă scurt, cu părul ridicat în sus, în formă de țepe ; — *întoarsă* (109) ? ; — *îngrijită* (171) ; — *înspicată* (24) „când are printre firele negre și fire albe“, prin urmare la bătrânețe ; — *încâlcită*, se comunică de pretutindeni, numește o coamă nepieptănată, încurcată ; — *latră* (38/1) ; — *lăută* (251) = spălată ? curată ? ; *lină* (226/1) = ? ; — *linsă* (232/1) = îngrijită, care se așează bine și care sclipește (cf. *păr lins*): — *lucie* (48) = linsă ; — *lomboșă* (303) = stufoasă (cf. numele de bou : lomboș = cu coarne mari) din ung. *lombos* ; — *lungă*, comunicat des ; — *măiastră* (53) cu o nuanță ironică s'ar numi astfel o coamă „încâlcită“ ; — *mândră* din regiunea nordică a Transilvaniei, e sinonim cu „faină“, „frumoasă“ ; — *mătăsoasă* (212) = „coamă moale“ ; — *mare*, determinant general ; — *mică*, idem ; — *mocănească*, în regiunile Turdei și Făgărașului : — *neagră*, notat rar ; — *netedă* atestat extrem de des, e antonimul lui „creață“ și apropiat ca sens de „linsă“ ; — *pârlă* (58/1. 68), cf. cal *spâr* (55) = cu coamă mică (cf. *zbârli*, *spârli* ?) ; — *pâștită* (238/1) „cu părul rar și scurt“, termin ironic. (In Munții Apuseni, din preajma cărora se comunică determinantul de față, se întâlnește verbul *a pâști* = a murdări : *găinile or pâștit cotrețu ; s'o pâștit copilu)* ; — *păroasă* (214) = bogată ; — *periată* (171) ; —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

pieptănată (155/1. 71), sinonim cu „periată"; — *pletoasă* (86. 90. 129), aleasă în „plete", poate „lungă"; — *rară*, determinant general; — *răţoiată* (171), după asemănarea cu moţul raţei; — *răsfăţată* (266) = îngrijită (?); — *răsfirată* (24) „când stă şi în dreapta şi în stânga şi în sus, ca ţepile"; — *rătunsă* (520. 528. 529) = retezată, tăiată; — *rătunzită* (446), idem; în varianta *rătunzată* (476) e un amestec al lui *retează*, iar — *rotunzată* (425. 446. 488) e influenţat de rotund; — *retezată*, idem; — *roasă* (7/1. 518) = 'lungă', 'ascuţită' e o determinare figurată, prin comparaţie cu obiecte care se rod în grosime; în forma — *rasă* (218) = „tăiată de hoţi", a intrat şi verbul a *rade*; — *rotată*, comunicat des mai ales din vechiul regat: se numeşte coama „când o ţine în sus şi formează zigzaguri" (24) sau „când e împărţită" (211); au la bază ideia de „roată". Derivat: — *înrotată* (24). Dicţionarul notează *cal rotat*, = 'cal sur, cu pete roşii, închise' (cf. şi *Dacoromania*, IV, p. 877, nota 3); — *rotundă* (426. 446) = tăiată scurt, stând pe vârful grumazilor, la caii cu temperament, în formă de arc. Variantă formală — *rătundă* (529); — *slabă* (72), figurat pentru urîtă, săracă; — *scurtă*; — *străfocată* (521. 551) = „zbârlită", „flocăită". Cuvântul e puţin cunoscut. Se găseşte în *Archivele Olteniei*, III, p. 387, comunicat din Banat Există şi verbul *a străfloca* = „a zbârli" (com. S. Puşcariu) în Sibiiu. Forma *străfoca* ar putea fi o disimilare din *străfroca* < *străfloca*, aşa cum crede d-l Puşcariu, iar acesta un derivat din *floc*; — *stropşită* (171), figuraţie pentru „urîtă"; — *stufoasă*, comunicat adesea, une-ori subt forme diferite: *stuhoasă*, *tufoasă*, (apropiat de „tufă"), mai ales în Oltenia şi sporadic aiurea; — *subţire*, atestat foarte rar, e antonimul lui „groasă"; — *sucită* (232) sau *răsucită* (260) = „încreţită", „inelată"; — *sură* (116. 138); — *tăiată*, se notează pretutindeni; — *ţapănă* (72), determinaţie figurată pentru „frumoasă", „mare", „boga-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

tă" (cf. *țapănă cântare* = frumoasă cântare) ; — *târcoviță* (21) = „mică de tot" (cf. Tiktin, DRG. s. târcav); — *turșoasă* (190), apropiat de „stufoasă". E un amestec între *tufoasă* și *târș* < slav. *trž.* Apelativul „târș" e sinonim cu „tufiș" în unele regiuni ; — *țepoasă* (219/1) ; — *tunsă,* înregistrat pretutindeni; — *ursălată* (171). Fără de a avea dat înțelesul, presupunem că e sinonim cu „încrețită", dacă e dreaptă credința noastră că e un derivat din *urs* = „unealtă de fierărie" în Moldova (cf. Hașdeu, Chest. 10. 69. etc.). Derivarea pare posibilă și pentru faptul că determinantul e comunicat din regiuni unde se cunoaște unealta de mai sus. Derivatul se poate explica cu suf. *-ul* sau *-ăl* (cf. *Jahresbericht,* XIX—XX, p. 170—171) : a *urs-ul-i* s. *ursăli, ursula* s. *ursăla* (cf. *biciulă* s. *biciuli); — zbârcită* (446. 518), sinonim cu „creață", figur. după „față zbârcită" = 'față încrețită' ; — *zbârlită,* atestat de pretutindenea. Variante ∽ *spârlită,* în Banat, Oltenia și în părțile Hațegului. Din nordul Transilvaniei. Bucovinei, și din Basarabia se comunică forma ∽ *zburlită;—zborșită* (160. 173. 117), sinonim cu „zbârlită" (ap. Tiktin, DRG. în înțeles de „gesträubt") ; — *zbulturată* atestat pe la Baia-Mare, trebue să fie un amestec între *zburlită* + *vânturată* (cf. *mi-a zburlit vântul părul)* și are sensul de „zburlită" ; — *spârlită* (5. 7. 36. 542) trebue tratat alături de sinonimul său „zbârliță" (cf. mai sus ∽ pârlă și cal spâr); — *zvântată* (171) = ? ; — *zvârlită* (466) = „într'o parte" (?), ar putea fi „zbârlită", prin apropiere de verbul a *zvârli* = 'a arunca'.

17. Spre a aduna terminii pentru numirea părților piciorului, chestionarul tratează în chestiuni deosebite piciorul dinainte și pe cel de dinapoi. In oarecare măsură răspunsurile la cele două chestiuni diferă, chiar la același corespondent. Nu însă totdeauna. Procedeul cu cele două întrebări e folositor pe deoparte și păgubitor pe de alta. Din grija de a fi completi, fără a bănui că întrebarea se

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

noască dinainte bine chestionarul), corespondenţii au căutat să epuizeze toţi terminii la cea dintâiu întrebare (22/12), referitoare la piciorul dinainte, tratând acolo şi materialul în legătură cu piciorul dinapoi (chest. 22/23). Avem deci putinţa să ne dăm seamă de preciziunea răspunsului fiecărui corespondent, controlând formele comunicate cu ambele întrebări. Punând în faţă materialul adunat cu cele două întrebări, constatăm cu satisfacţie că e, cu mici abateri, congruent. Tratăm deci materialul adunat cu cele două întrebări la acelaşi loc.

Picior e termin general în limbă. Dintre foarte variatele transcrieri, pe care le-am ignorat până aci, ne luăm voie să relevăm forma *pcior* (170. 218. 243. 279. 280. 290. etc.). Mai rar decât ne închipuiam, se notează pluralul *picere* (24), formă specific oltenească după cât se pare: „picere zic cei ce vor să vorbească boereşte" (60).

Cu o nuanţă depreciativă pentru „picior" se aude, în unele regiuni din Transilvania, *labă* (< ung. *láb*, idem). Cunoaştem ca foarte răspândit acest termin în Munţii Apuseni, dar numai în cazuri speciale, când omul se adresează calului: „Laba! ridică laba!" Intrebuinţare pornită din atelierul fierarului care potcoveşte caii, de cele mai multe ori strein, sau cu pretenţii de a fi făcut meseria cu un strein priceput. Tot acolo, în glumă, „labă" se zice şi la piciorul omului.

In regiunea Rodnei şi la izvoarele Bistriţei din Transilvania se atestă terminul *ciolan*, de asemenea în sens batjocoritor, făcând aluzie la calul mort. (Etim. din psl. *članъ*. Tiktin, DRG. s. v.).

18. **Armul**, cu însemnarea de 'partea de sus a picioarelor, de la genunche până la încheetura care împreună piciorul cu pieptul sau cu spata', corespondentul germanului „Oberarm" se numeşte în româneşte diferit. Cel mai răspândit e *armul*, de şi după răspunsuri ar apare cu o circulaţie puţin întinsă în graiu. E cunoscut în Oltenia şi Banat mai mult ca alţi termini. Se atestă mai rar şi din Basarabia (100. 108. 123), acolo însă e alături de alte nu-

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

miri. Lipsește desăvârșit din regiunea cuprinsă între Tg.-Mureș, Cluj, Vașcău, Deva și Sighișoara, și din regiunea Făgărașului.

Cea mai obicinuită formă de plural e *armuri*, mai rar *arme* (pe la Hațeg, Gherla, și pe valea Rodnei). Forma masculină se întrebuințează în Oltenia, Banat și, rar, pe valea Crișului Alb și chiar în nordul Transilvaniei. Formă de singular, refăcută după pluralul *armuri*, este *armure* sau *armur*, obicinuită în Oltenia, Muntenia și chiar în Transilvania (164. 482).

Uneori se face distincție între *armul dinainte* și cel *dindărăt* (26. 60. 94).

Coapsa, cu același sens, are de asemenea o mare răspândire. Nu se pare a fi însă prea popular ; îl găsim necontenit în tovărășia altor numiri. Variantă formală : *cobză* (152.6), prin asemănare cu instrumentul muzical. E interesantă forma de plur. *copși* (357).

Musculatura de la piciorul dinapoi e numită *pulpă*. Cuvântul, deși cunoscut — credem — pretutindeni, e notat rareori. Mai des se comunică de pe valea Mureșului și de pe la Sibiiu. Variante : *pulpea dinainte* (6), formă analogică de singular dela plur. *pulpi* (ca în *vulpe - vulpi*) și *pulpa de jos* și — *de sus* (523).

19. E deosebită terminologia genunchiului piciorului dinainte de a celui al piciorului dinapoi. Despărțim aici cele două serii de termini.

Genunchiul a făcut parte din lista de cuvinte (no. 31) urmărită de d-l G. Weigaud pentru Atlasul său (hărțile 6. 14. 22. 30. 38. 46. 53). Am căutat să comparăm materialul lui Weigand cu acela adunat de corespondenți. Am ignorat deosebirile fonetice de amănunt, pe care corespondenții noștri nu le-au notat, ținând seamă numai de fenomenele mai izbitoare. Forma *genuchiu* e comunicată din Muntenia (65. 66. 67. 68. 70) și mai rar de aiurea (87. 88. 94). Pluralul e *genuchi*. art. *genuchii* s. *genuchile*. Variantă formală *gemichi* (69) cu propagarea regresivă a lui *i* (cf. *oichi, ureichi*). Pentru evitarea omonimiei din-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

tre singular și plural, în momentul când *-u* nu era bine distins, s'a născut un singular nou, *genuche*, cu plur. *genuchi*, atestat pe valea Dâmboviței și Argeșului, a Oltului în regiunea Făgărașului, în nordul Transilvaniei (275), Basarabia (107) și Dobrogea. Mult mai adesea se comunică forma *genunchiu* (cu propagarea lui *n*) cu plur. *genunchi* s. *genunți*[1]. Se întrebuințează și cu plur. feminin: *genunchiu*, plur. *genunchile* (85); întrebuințarea ambigenă se atestă din punctul 179.

Forma *genunchiu* cu plur. *genunchi* se atestă tot în regiunea unde se atestă forma mai veche *genuchiu*, dar cu o întrebuințare mai amplă și cu ecouri mai îndepărtate. Pe lângă regiunile arătate, forma aceasta a mai pătruns și în Oltenia, Banat, pe câmpia Mureșului Superior, în Moldova și foarte mult în Basarabia și Bucovina. Variantă formală *ghenunche* (formă asimilată *g - ch* > *g h - ch*) o găsim rareori (84. 155/1. 161. 228/1). Variante morfologice: prin schimb de gen avem, plur. *genunchile* (87. 88. 93. 104. 106. 113. 114. 124. 129. 140. 143. 144. 145. 152/6). Pluralul în *-uri* se atestă adesea din Moldova, Bucovina și Basarabia.

Cea mai obicinuită întrebuințare o are forma *genunche* cu plur. *genunchi*, comunicată de pretutindeni. In Transilvania se observă tendința întrebuințării plur. *genunți*. Ea a pornit din regiunile care cunosc palatalizarea dentalelor, în analogie cu *unghie — unzi*. Chiar din domeniul părților corpului a putut să se nască analogia. In regiunile patalizante se face anevoios distincție între *t* și *k'*, *d* și *g'*. S'a zis deci *dinte — dinți*, *genunte — genunți*. Variantă interesantă e: *ghenche* (80), cu asimilare regresivă și cu dispariția unei silabe.

Formă exclusiv ardelenească este și *gerunche*, plur. *gerunchi* s. *gerunți*, disimilată din *genunche*, *genunți*. Se

[1] Interesantă e comunicarea: *genunche* — plur. *genuchi* (168), care arată că nu s'a uitat forma veche etimologică nici acolo unde la singular s'a alterat, ci a rămas pietrificată în plural.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

atestă pe Valea Târnavelor, pe Arieș, foarte des din nordvestul Ardealului (valea Crasnei și a Someșului). E instructivă identitatea ce o constatăm pentru răspândirea formei *gerunche* în harta alcătuită de d-l Al. Rosetti (*Etude sur le rhotacisme en roumain*, no. 3) și în acea alcătuită de noi. Natural identitatea aceasta trebue luată în înțelesul unei arii generale, nu pe localități, fiindcă altele au fost punctele anchetate de Weigand (de harta căruia se folosește Rosetti) și altele acele ale noastre. Atât după constatările lui Weigand cât și după ale noastre, regiunea cea mai curată a rostirii *gerunche* e nordvestul Ardealului. De aici ambele hărți indică răspândiri în est până la Borșa (în harta noastră se găsesc reflexe până la Câmpulungul bucovinean). În sud, coboară la Rosetti (Weigand) până în Crișana. Regretăm că noi din regiunea Crișurilor, negru și repede, nu avem răspunsuri suficiente. Munții Apuseni în ambele hărți prezintă aceeași rostire. Întâmplarea face ca valea Târnavelor să aibă la noi alt aspect decât la D-l Rosetti. La noi se atestă de câteva ori rostirea disimilată. Lipsesc de la noi răspunsuri cu forma disimilată în regiunile sibiene.

Din constatările de mai sus ne putem convinge că și răspunsurile date de corespondenți sânt în măsură să lămurească anumite fenomene fonetice.

Variantă: *gerunt - gerunți* (508), formă analogică, după plural. Interesante dubletele: *genunchi - gerunți* (363. 399. 492. 495). Formă asimilată: *gerunghe* (58/1. 354).

Și la piciorul dinapoi se comunică forma *genunche*, dar terminologia fiind mai variată, e notat mai rar. Aci se simte nevoia de complinire: *genunchele dinapoi*. Aceeași complinire se face la terminul 'cot', deși în cazul acesta e vorba numai de genunchiul piciorului dinainte: *cotul dinapoi* s. *cotul calului* (spre deosebire de *cotul omului*).

Un alt termin de mare circulație în limbă, specific la piciorul dinapoi, e *corleț*. E răspândit pe aria cuprinsă între Zălau, Baia Mare, Reteag și Dej. Se confirmă deci

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

etimologia dată de Tiktin, DRG., s. v. din ung. *korlat* 'barieră', 'locul unde se sfârşeşte, unde se răsfrânge', cunoscut fiind că regiunea de mai sus a suferit mari influinţe ungureşti. — Forma de singular, *corleţ* e o refacere analogică după pluralul *corlăţi*. Cuvântul nu-l găsim în forma şi cu înţelesul de faţă nici într'un dicţionar.

Neînregistrat de dicţionare e terminul *câiu*, pl. *câie* (cu toate că e cunoscut din *Terminologia* lui Damé Fr., 49, nu 114 cum greşit se dă în Glosar). Se înregistrează des din Oltenia, regiunea Sibiiului şi a Făgăraşului şi de pe valea Someşului.

Coteiu, plur. *coteie*, atestat mai rar (14. 19. 463. 438. 466. 480), lipseşte şi el din dicţionare. Nu are nici o legătură cu *coteiu* „căţeluş", ci este un derivat din *cot* (cf. şi *nod* > *nodeiu-nodeie*). Variantă formală e: *cotâi*, plur. *cotâie* (19), cu *-eiu* > *-âiu*, supt influenţa lui *câiu* (< *câiu*) din vecini (Oltenia).

Foarte variaţi sânt terminii locali: improprii la început, mulţi probabil şi acum sânt numiri împrumutate de la alte părţi apropiate ale piciorului. Mulţi sânt numiri figurate. Ii dăm în ordine alfabetică: *armul* (268), prin confundare; *broască* (452. 488), întrebuinţare figurată; cf. sensul de 'umflătură care nu doare' în *Dicţ. Acad.* s. v.; *călcâiu* (225. 309) prin schimb de termini; *cârlig* (26) din cauza formei; *coapsă* (58. 268) prin confundare; *cositoare* (128), cf. expresia „animalul coseşte", când face cu picioarele dinapoi un semicerc în afară. Defectul e pricinuit de faptul că nu poate îndoi piciorul de la genunche; *dreavă*, plur. *drevere* (82)?; *gârbovână* (20), *gârbovină* (31), *gârboveană* (533), 'îndoitura genunchiului', forme cunoscute *(Dicţ. Acad.)* în afară de *gârgoveană*; *gleznă* (422), prin schimb de termini; *închietură de la genunche* (531), — *piciorului* (472/1), — *dindărăt* (244), *încheetura picioarelor* (175); *mandulă* (406), metaforă (din ung. *mandula*, 'migdală'); *nodul dindărăpt* (39. 43) şi *nogheie* (542), prin schimb de termini; *poc* (394. 513/2) s. *pocă* (237), e la origine numele unei

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

boale care se ivește la piciorul calului, numită „arici", care se manifestă prin bubarea și îngroșarea pielei. Un derivat interesant e *poclog* (191), apropiat de *plotog, potlog* 'bucată de piele ordinară, groasă'. Terminul e luat din ungurește, unde *pok* are același sens. Mai avem în limbă și *pocăș* (cal cu *pocă*) < ung. *pokos; pulpă* (207. 349. 408. 430. 497. 518), prin confundare; *roata genunchiului* (205) și *dura genunchiului* (72) sinonime; *scoică* (101) metaforă din asemănarea de formă; *spată* (197/1. 268) prin confundare; *vână* (216. 448) prin confundare; *vărsat* (108/1) în analogie cu pocă (?).

20. **Fluerul** în înțeles de 'osul piciorului animalului, care împreună genunchiul cu glesna', iar prin extensiune 'întreagă partea piciorului dintre genunche și glesnă' *(Dicț. Acad.)*, în afară de Dobrogea, Muntenia și o parte din Oltenia, se atestă de pretutindeni. Variante formale: *floier* (36. 528), *fluir* (158) cu plur. *fluiurile* (103), forma asimilată *fruier* (116) și bănăț. *flueroniu* (1. 3. 8. 20) = „fluer mare", orientat după *țurloiu*. Forma de plural *fluere* e cea mai obicinuită. *Flueri* e obicinuit pe valea Mureșului, a Târnavelor, Someșului, mai rar în Bucovina și Basarabia. Legătura semantică între „fluerul" ca instrument muzical cu *fluerul piciorului* (110. 178. 230. 251/1) este explicată *(Dacoromania,* III, p. 587 ș. u.); ea e confirmată și de existența în latinește a terminului *tibia* cu ambele înțelesuri.

Și *țurloiu, țârloiu, țârluiu* prezintă același fenomen semantic cu fluer, căci *țurloiul* e, credem, un derivat augmentativ din *surlă,* cu genul schimbat după *fluier* (cf. și forme augmentative feminine ca *fătoiu, mueroiu,* etc.). Adesea *țurloiul* are o nuanță de sens depreciativă: *îți rup țurloaiele* (164). Augmentația se simte în unele părți: „obicinuit se zice fluer; țurloiu se zice când un cal e lung în picioare și subțire" (60). Prin extensiune se numește așa întreg piciorul.

In raporturi de înrudire semantică cu instrumentul muzical se găsește și *trișca* (513. 513/1).

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Din regiunile arădane se comunică terminul *tofleu*, plur. *toflee*, neînregistrat de dicționare.

Dwrligi, dat numai supt forma pluralului e comunicat din Secuime. Regretatul V. Bogrea credea, în *Dacoromania* IV, p. 812—813 că originea cuvântului trebue să fie onomatopoetică.

Prin schimb de termini, *gleznă* (448).

21. **Glezna** = 'osul închieturii de jos a piciorului, ieșit în afară ca un nod' iar prin confundare 'partea mai subțire a piciorului dintre fluer și copită'. E răspândită în regiunea cuprinsă între Ileanda și Baia Mare. Sporadic se atestă și din alte regiuni (36. 85. 116. 118. 130. 152. 161. 167. 267. 378. 497).

Incheetura nu s'a fixat ca termin consacrat; e comunicat din norul Transilvaniei.

Faptul că această parte se prezintă ca un fel de „umflătură", face să se numească: *boldoane* (79): „Mi s'a rănit haramu cel di cal la boldoane". Se comunică numai forma de la plural (forma *boldan* 179 înseamnă „pinten"). Cuvântul e un derivat din verbul *a boldi* (calul când aleargă se boldește în această parte cu copita), resp. din *boldăni (Dicț. Acad.)* și *boldănos; boieci* (508) (= boiegi) e o formă de plural de la *boiugă*, atestat de *Dicț. Acad.* din Sălagiu, cu sensul de 'umplătură în arbore'; *broască* (196. 525), metaforă; *cununa copitei* (460), *noduț* (190) și *ouă* (363). Prin confundare cu alte părți mai cunoscute din nemijlocită apropiere se mai numește: *coapsă* (246), *copită* (445), *fluer* (448), *partea dinapoi a pintenului* (528), *unghie* (266. 471) și *labă* (530). Chiar *tălpălag* (226) *și tălpălog* (228), cu aluzie la copită, fac parte din același ciclu de împrumut semantic. (Etim. lui *tălpălag* în Tiktin, *DRG.*).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cel mai răspândit și mai des întrebuințat în limbă e terminul *chișiță*, cu var. *cheșâță* (82), comunicat din toate regiunile, însemnând des și smocul de păr din partea opusă a gleznei (Etim. la Tiktin, *DRG.* s. v.).

Același smoc sau *posmoc* (362) de *păr de la pinteni*

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

(32. 193. 350. 412. 432. 433) se numeşte în centrul şi nord-vestul Transilvaniei *ciup, ciup de păr, ciup la picior,* iar prin atracţie semantică de aici, *chică, cică* (197. 246. 279. 430), *coamă* (219. 221), *coama de la copite* (488/1), sau chiar *coadă* (354) şi *plete* (502). *Jiviţă* (11), *ziţă* (191) = „viţă" (?) sânt probabil nişte coruptele din *şuviţă* (201). Metafore (?) : *capţă* (410) 'căciulă cu miţ' din sl. *kapica* 'căciulă' ; *chişcă* (187)din bulg. *kiška,* 'struţ', derivat *căşiţă* (172) < sl. *kiščica* Berneker, *SWE,* s. v.), *dacă* nu *pâştiţă.* După numele boalei pe care o poate avea calul în acel loc se numeşte *arici* (13) şi *pocă* (360), metonimii, arătate şi mai sus. Nu ne putem explica : *ciaca* (= teaca?) (187), *ciuclău* (390), *crişta* (= chişiţa?) (104), *draniţă* (= şindrilă?): „draniţa se aşează în câştiţe" (172) şi *tâlcuitor* (sic) 487.

22. **Pintenul** e terminat general.

Prin confundare se numeşte astfel „moţul deasupra gleznei" (172), = „părul de la picior" (5. 6. 24), cf. *părul pintenilor* (216) şi *flocii pintenului* (190). In sens invers pintenul se numeşte *chişită* (7. 82. 378. 498. 512. 536).

Printre variantele formale amintim *pintene* (24/1. 137. 393) formă analogică ; plur. *pinţeni* (446) ; *pinteg* (534), cu *g* din sârb. *noga* 'picior', cu care a putut fi contaminat, cf. *pintenog* 'pinten' (9. 24. 325).

Termini locali : albia (179) = „partea de la gogâ în jos" (?) ; *boldan* (179) cu plur. *boldoane* (cf. mai sus), aplicat prin confundare ; *călcâiu* (24/1) prin analogie cu acela al omului ; *cheşeli* (502) = cavitatea dintre cei doi pintenii, din ung. *késelni* 'a spinteca'. D-l Drăganu crede că e din ung. *kesely* 'galben, spălăcit', 'cu unghii albe, pintenog' ; *chişiţă* (408) prin confundare ; *glezne* (172) idem; *gogâ* (179) ? ; *pasere* (43) metaforă.

23. **Copită** e termin general, des comunicat. Forma de plural e *copite* (art. *copităle* (sic !) (146), dar sporadic şi *copiţi.* Variante formale : *cupiciă* (sing. !), formă analogică după pluralul *copite* care la rândul său, spre a nu fi omonim, s'a schimbat în *copicii* (542) ; *căpiţă* (311)

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

cópilă, scópită (218) cu menţinerea accentului (cf. şi *scopită* 214).

Unghia se atestă foarte rar (45. 60. 303. 424), poate pentru a se face distincţie faţă de unghia omului.

Prin întindere de sens aceeaşi parte se numeşte *pinten* (439. 445). Ar putea fi şi o confuzie a corespondenţilor.

Talpa copitei, osul mort, în formă de unghiu ascuţit (200), „mijlocul copitei calului" (82) se numeşte figurat *rândunică* (198), *melc* (4), *maià* (69) (cf. şi la Tiktin, *DRG.* din turc. *maja).*

Pentru epuizarea tuturor terminilor comunicaţi mai citäm : *cununa unghii* = „locul unde nu mai este păr pe copită, adecă unde începe unghia" (198) şi *tălpoş* (200) = „cal care nu are rândunică" < ung. *talpos.*

24. Pielea îngroşată pe care o au caii supt genunchele piciorului dindărăpt şi deasupra genunchiului celui dinainte, **castana**, are o mulţime de numiri. Multe din ele ne rămân neexplicabile ca evoluţie semantică şi etimologie. In ordine alfabetică sânt următoarele :

apă galbenă (549) ? (cf. mai sus *albie*) ; *bătătură* (171) în analogie cu aceea de la piciorul sau palma omului ; *bubă* (285), metonimie, după boala pe care o are calul la acel loc, poca, manifestată prin bubarea pielei ; *bucă* (280) = umflătură (?) ; *bucata hahamului* (102) termin ironic ; *broască*, atestat din nordul Transilvaniei, Câmpia Mureşului superior şi valea Oltului. Se notează şi *broscuţa moartă* (după *os mort)* (238), e o metaforă ; *burete* (168) pentru forma rotundă, puţin bulbucată, metaforă ; *călcâiul genunchelui* (25) după locul pe care-l ocupă la piciorul dinapoi (cf. şi *călcâiul mânii* la om) ; *capsă* (36. 197. 245/1), poate greşit, în loc de *coapsă* (cu rostirea *a* = *å*) ; ar putea fi şi ung. *kapcza*, „umflătură" (*Dacoromania* IV, 1557) ; *captă* (439. 500) poate greşit în loc de *capţă* < ung. *kapcza ; cartani* (175) = *castani* ? ; *castane* (28), metaforă ; *cerbiţa de la pinteni* (441. 442. 447. 449. 453. 455), însemnând figurat 'ceafă', 'partea dinapoi'. Se notează şi *cerbice* (471. 480. 513), care se referă numai la piciorul

Babeş-Bolyai University Library Cluj
BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

dinapoi ; *ciocuri* (80) ? ; *codleţ* (260) = *corleţ ; corleţ* (476. 494), prin schimb de termini ; *corn* (195/1) ? ; *cosiţă* (527) prin confundare şi cu schimb de sufix din *cositoare ; cot* (9. 223), în analogia cu *cotul* omului ; *dreavă* (318) prin confundare, cf. mai sus sensul de „genunchiu" ; *frecătură* (385. 402) ; *genunche* (9. 19. 329. 379. 427) prin confundare ; *gleznă* (271. 283) prin schimb de termini ; *gârbovină* (329) prin confundare ; *încheieturi* (170) ; *îndoitura piciorului* (354) prin confundare ; *îngroşire de piele* (354) e o numire improprie ; *melciu* (= melc) (525), metaforă ; *muşchiu* (23. 193. 288) prin schimb de termini; *negel* (1. 6. 13. 20. 38. 72. 152. 158. 171. 175. 482) după analogia de formă, evoluţie identică cu *bătătură* (cf. mai sus) ; *nogheu* (525) prin schimb de termini (= *nodeu) ; ochi* (226), *ochii calului* (226), *ochiure* (57) (cf. popularul *ochiu de găină* la piciorul omului ; cf. *bătătură*) ; *os mort* (41/1. 58/1. 384/1. 546. 549), *os* (530), *os moale* (551) ; *pecet* (380), *pecetea dracului* (451) *pecetlariul dracului* (263), metafore ; *piele groasă* (26. 53. 274. 531) ; *piele scorţoasă* (391) ; *pinten,* din Ardeal, schimb de termini ; *pipă* (80. 226/1)„ pielea cea groasă" (199), metaforă ; *pipingină* (532), metonimie, după numele boalei *pecingină*, comunicat din aceeaşi regiune, *pipingen* e o refacere analogică de la pluralul *pipingeni* (523) (d-l Drăganu crede că *pipingina* e o contaminare din *pipă* + *pecingine) ; plesnitură* (24) ? ; *poc* (501), *pocă* (261. 378. 439), *păucă* (246) după numele boalei, metonimie ; *porlog* (475), din *potlog* cu trecerea *tl* > *rl* (N. Drăganu) ; *potlog* (156) ; *pulpă* (44. 112. 257. 349. 408. 430. 493. 518) prin confundare ; explicabil la piciorul dinapoi ; *rândunică* (77. 172. 279), metaforă ; *rânză* (252) ? ; *răsuflătoarea picioarelor* (446), numire figurată, bazată pe o credinţă populară ; *ronţ* (20) < germ. *Runzel* 'zbârcitură' ; *scoică* (129), metaforă (cf. sinom. *melciu*) ; *semn* (194. 457) ; *sfârcuri* (118) (cf. *sfârcul ţâţei*), metaforă, cu aluzie la sbârcituri ; *şoricei* (425), metaforă ; *spârnel* (97) ? ; *şpat* = „os mort" (180); *sudoarea calului* (428. 438) ar putea avea o înrudire se-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

mantică cu *răsuflătoarea picioarelor* (cf. mai sus); *sugiu* (208) < ung. *szügy*, idem (Drăganu) cf. şi *sugel* care trebue să fie un derivat de la *sugiu*; *tămâie* (231), *tămâiţă* (203/1) fără legătură cu planta, tămâia calului (239/2. 368), *tămâia dracului* (231/1. 251/1. 253. 254) metafore; *ţăpinitură* (471) < *ţeapăn* = „bătut", „întărit"; *tăt* (59) ?; *unghie* (536), *unghie moartă* (506) prin schimb de termini (cf. *os* mort); *vână* (5. 32. 54. etc.) confundat de corespondenţi cu altă noţiune (cf. însă şi *vână de drac* (269); *variolă* (108/1) termin savant, al corespondentului, prin analogie cu numirea populară *vărsat*, cu acelaşi sens (108); *zgârciu* (49. 55), *zgârcă* (13).

25. **Coadă** e termin general în limbă, comunicat, cu mici abateri, de toţi corespondenţii. Nu se comunică nici un termin figurat. Faptul că terminii figuraţi lipsesc se explică, poate, din pricina întrebării pe baza căreia s'au alcătuit răspunsurile. Compliniri: *coadă cu plezne* (218), *coadă cu ciopci* (= ciupci, ciupi) (218).

E interesant să cunoaştem pe regiuni forma de la plural a terminului *coadă*, făcând parte din seria de cuvinte cu plurale dubie. Forma de plur. *cozi* se atestă din Ardeal. Moldova, Bucovina şi Basarabia, Oltenia, Muntenia şi Dobrogea întrebuinţează plur. *coade*. Pe arii mai puţin întinse se mai atestă forma din urmă, în regiunea Braşovului şi a Sebeşului Săsesc. Sânt regiuni unde cele două forme se găsesc alături. Acolo începe să se facă deosebire între înţelesul lor, însemnând: *coadele fetelor, coade de mătură* şi *cozile cailor*. Curioasă comunicarea: *coadă*, plur. *colţi* (sic) (267. 267/1).

26. Partea pe care creşte părul din coadă se numeşte **rădăcina cozii** (în Ardeal, Banat, Bucovina şi Basarabia): *rădăcina coadei* (în Oltenia, Muntenia şi Dobrogea).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In unele puncte din Ardeal (209. 378. 488), se numeşte *trupina cozii*.

Melciu: „când se taie părul cozii unui cal, ceeace ţăranii *nu fac*, se zice că i-o tăiat coama până 'n melciu" (158). Se atestă din nordul Ardealului, de pe valea

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Someşului, din regiunea Turzii, a Tg.-Mureşului, din Bucovina, şi, mai rar, din Basarabia. E o metaforă.

Termini locali care se mai comunică, sânt următorii: *bâiu* (7/1), *bâtu cozii* (7), prin asemănarea cu ceeace se numeşte aşa în partea locului, 'o bucată de lemn scurtă, beţigaş' (cunoscut de *Dicţ. Acad.* s. bâtă numai din regiunea Haţegului, el există şi în Banat, în întreagă Crişana şi Munţii Apuseni. E interesantă deosebirea de sens: *bât* = 'bastonaş scurt', *bâtă* = 'baston cu care umblă omul'); *buturul cozii* (23), prin localizare de sens de la acela exprimat de fr. 'cuisson' (Dicţ. Acad. s. v.); *ciompleiu* (362), *ciumpleiu* (544) din ung. *csömpoly*, 'moţ' (cunoscut şi de Tiktin, *DRG.* s. v.); *ciontu cozii* (476), derivat din *cionti; ciortu coadei* (99), „ciot" = 'bucată de lemn'; *ciotorogul cozii* (24), derivat din *ciot* (cf. *piciorog); cipeiu* (252), ar putea fi *ciumpleiu*, modificat supt influenţa lui *ciup; cotoru cozii* (24. 50. 51. 82. 242); *mucu cozii* (198. 239/3), se bazează tot pe ideia de „ramură" (cf. *ciot* şi *sfârc); noada curului* (542), contaminat din *nod* + *coadă*. Se zice şi la om, *noadă; sfârcul coadei* (59) cf. „mucul"; *tuleul cozii* (221. 222. 240. 538), cf. *tuleul porumbului; zmâciogul cozii* (520), porneşte de la ideea de a *zmâci* = „zmunci" (S. Puşcariu). Lipseşte din dicţionare; *râne* (32), poate „rânc".

27. **Coarde**, pentru numirea vinelor pe care le are calul pe burtă (pe partea inferioară), se prezintă foarte încurcat în răspunsurile la chestionar. Probabil, mulţi din corespondenţi n'au înţeles de ce e vorba. Unii din ei îl notează, credem, supt influenţa suggerării din chestionar. Alţii dau şi explicaţii greşite[1]. *Coardă*, plur. *coarde* va fi putut fi înţeles de mulţi ca „coardă a piciorului dinapoi". Se comunică, însă fără explicaţii, din regiunea nordică a Transilvaniei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Greşit se comunică *teaca, tiocul, tocul*, însemnând alt-

[1] „Se zice când la cal gâtul supt coamă e gros" (130) sau „partea de sus de la urechi până la coadă" (129).

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

ceva, din regiunea nordvestică a Transilvaniei, din Bucovina, Basarabia şi chiar din Oltenia.

Destul de numeroase sânt numirile locale, a căror veracitate o putem trage însă la îndoială ţinând seamă de confuzia menţionată mai sus :

berliş (170), ar putea fi un reflex al ung. *böröl* 'a înveli cu piele', sau, cum crede D-l Drăganu, ung. *bérles* < *bélés ; boaşcă*, plur. *boaşte* (32) cuvânt cu origina neclară şi neatestat în *Dicţ. Acad.; bufuri* (99), cunoscut numai în forma de singular (*Dicţ. Acad.* s. v.) cu însemnarea de „bruit, reputation" (?) ; *buric* (252) înseamnează altceva ; *burduhan* (155/1), neprecis ; *burtucan* (322) idem ; *ches* (20) = „învelişul organului genital, dimpreună cu testiculele", din srb. *këva* 'Beutel' < psl. *kesija ; ciorcuş* (19), întrebuinţare figurată de la înţelesul de 'coţofană' (cf. pasăre), apropiat de *ciocuş; ciorcuiu* (20) din *ciorcoiu* 'un peşte'. (D-l Drăganu atrage atenţia că ar fi din *tiocuş*, cu *ş* ca în ung. *ásó* > *arşău) ; coadă* (311. 326), *coaie* (425), *dreava de la picior* (419), *drugă* (301), *flămânzare* (158/1) greşite ; *horpos* plur. *horpoase* (536) din ung. *korpasz* 'burtă' (com. Drăganu) ; *jâla de sub piept* (190) din slav. *žila* = 'vână' (Puşcariu) ; *jaşcău* (277) „locul unde se trage paserea" ; *maţe* (408) şi *muşchiu* (393) greşite ; *peliţă* (193. 294) ; *piele la povăială* (49) ; *povăială* (5) ap. Tiktin, cu sensul de 'boală de ochi, ceva ce acopere ochii', din psl. *povoni*. Înţelesul dat la Tiktin poate să fie secundar. Al nostru e fără îndoială *puhăgială* (57), derivat din *puhav* < srb. *buhav* (cf. şi în ung. *lágyék*=„moale" şi „deşert") ; *pulă* (53. 54. 55), *pulpă* (351) greşit ; *slăbii* (537) confundare ; *stinghe* (156. 309) ? ; *strune* (378), decalc semantic după „coarde", cu ambele înţelesuri ; *taşcă* (199) cf. *tioc ; ţeruş* (452) o metaforă însemnând „organul genital" ; *teasc* (29) = „desag" ; *teşnie* (466) ?.

28. **Organele genitale.** Am rămas surprinşi de redusa preocupare, la A. Zauner, *op. cit.*, pentru terminii romanici care numesc organele genitale. Mărginindu-se la ter-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

minii moșteniți din latină, neglijează cu desăvârșire numărul considerabil de termini figurați, care îndeosebi în cazul de față au și ei importanță chiar pentru evoluția istorică a limbilor. E cunoscut că termini figurați pentru numirea organelor genitale au existat în limba latină. Mulți din aceia pot să fie bazați pe asociații care dăinuesc și acum. Perspectiva limbilor romanice ne putea desvălui date interesante din acest punct de vedere. Se motivează în lucrarea citată lăsarea lor din discuție pentru faptul că sânt extrem de numeroși. In adevăr, nici una din părțile corpului nu e atât de bogată în sinonimică. Sentimentul de pudicitate, al poporului, în unele împrejurări, face ca să între în circulație numiri necontenit nouă, luate adesea din domeniul unor noțiuni de altă natură, îndepărtate.

Asemenea termini se dau de vorbitor spre a nu fi înțeles de cei din jurul lui (femei, copii) și spre a nu le brusca simțul de pudicitate. Același criteriu de a evita terminii populari dați organelor genitale deveniți prea vulgari printr'o întrebuințare necontenit provocătoare, face ca atunci când trebue să numim totuși o asemenea noțiune să alegem terminul savant care ni se pare mai puțin drastic.

Dar, în afară de tendința aceasta de a atenua oarecum sensul numirilor, prin eufemisme pornite din considerații pudice, poporul crează termeni noi și cu tendința de o cât mai puternică expresivitate.

Numirile date organelor genitale la oamenii mari sânt de cele mai multe ori cele vulgare, pe când organele genitale ale copiilor se numesc cu termini figurați, în sens diminuant. Se face apoi deosebire și între numirea organelor genitale ale animalelor. Acele ale vitelor cu carnea și laptele cărora omul se nutrește, dintr'un instinct religios, poporul le numește cu termini figurați și nu cu cei vulgari.

Pulă, în afară de Banat și Oltenia se comunică de pretutindenea. Se găsește alături de alti termini figurați.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Alteori se atestă singur, din nordvestul Transilvaniei, din Muntenia și Dobrogea. (Etimologia ap. Tiktin, *DRG.).*

Termini de circulație întinsă sînt și *tiocul, tocul, teaca,* date în mod figurat, prin evoluția de sens de la „învelișul" în care stă organul genital. Se atestă din întreagă Transilvania, din Bucovina, din Basarabia și din Dobrogea (85), Oltenia (24) și Banat (7). E curioasă lipsa și de data aceasta a terminului care în regiunea vecină are o întrebuințare deasă.

Pasăre e un metaforic foarte mult întrebuințat. Se comunică din Transilvania (regiunile Făgărașului și ale Sibiiului, foarte des din regiunea din dreapta Mureșului, de pe valea Someșului) ; are răspândiri până în Bucovina. Și acest termin lipsește în Banat. Variantă formală : *păsare* (300). După unele răspunsuri cu terminul „pasăre" se numește numai organul genital al altor animale, porci, tauri etc. (199. 523).

Termin obicinuit în vechiul regat, cu reflexe în regiunile mărginene și Banat, e *sulac* (cu plur. *sulace, sulacuri*). *sulhac* (315), *suvac* (127). Se întrebuințează mai des supt forma *sulhac*. Comunicat din Dobrogea, Muntenia, de pe la Brașov și Făgăraș (55. 58) și din alte regiuni (30. 5. 315. 408. 127. 159. 161). Alături se atestă forma cu sufix schimbat *sulaciu* (6. 22. 23. 32. 66. 69. 70. 71. 79. 96. 174. 378. 380. 547). Altă derivare avem în *suloc* (127), *sulatic* (268. 394. 444. 511), cu varianta *suletic* (167/1) și *suleget* (457).

Toate formele trebue derivate din *sulă* (< lat. *subula).* Cea dintâiu e un derivat augmentativ cu sufixul *-ac* (Viciu, *Glos.* p. 80, îl dă cu înțelesul de „sulă mare". Ar putea fi interpretat și ca o metaforă din sensul de „pește" idem). Nelămurită rămâne forma *sulhac,* cu același sens la Viciu. Forma *sulaciu* e analogică, prin schimb de sufix, după *codaciu,* cu coada lungă. Schimb de sufix avem în *suloc. Sulatic, suletic* sînt derivate cu sufixul *-atic, -etic* (Pascu G., *Sufixele,* 100). Etimologia lui *suleget* a fost indicată de D-l Pușcariu, din **sublicidus* < *sublica.*

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Vână, e atestat în regiunea cuprinsă între Baia Mare, Zălau, Gherla şi Reteag, şi din Bucovina. E o sinecdocă.

Termin aplicat printr'o asociaţie mai îndepărtată şi care nu a ajuns decât în stadiul de determinant, e *drugul* s. *druga*, în Ardeal, întrebuinţat ici-colo, sporadic. (Etim. ap. Tiktin, *DRG.* s. v.).

Aceaşi semnificaţie o are şi *hădărag*, comunicat numai din Ardeal (dreapta Mureşului). Printr'o stâlcire de formă, s'a apropiat de *hodoroage*, şi *hădărage* (378) a luat înţelesul de „testicule". E un termin metaforic (cf. ung. *hadaró* pe care l-am auzit şi cu sensul din limba noastră).

Din nordul Ardealului şi din Basarabia se atestă *mătărângă* şi *mătărâng*, legat greşit de *mătrăgună* (ap. Tiktin, *DRG.* s. v.); cum a arătat N. Drăganu (*Dacoromania* IV, p. 155) e un element unguresc, *matring* 'Strähne'.

Drâmbă (317. 324. 367. 370) e din ung. *doromb, dorong* 'ciomag'.

Terminii locali, sânt de cele mai multe ori metafore: *arc* (234) „strâmb"; *băştălău* (245/1); *bătălău* (221), derivat din 'a bate' = a armăsări, cu suf. *-alău; boandă* (155/2) metaforă, în sens eufemistic, pornind de la ideea de 'piele' din sl. *bunda* (Dicţ. Acad); *ciomag* (234), cf. „drugă"; *ciuperică* (88); *coadă* (152/3) eufemism; *color* (165) cf. „ciomag"; *cosor* (88) termin glumeţ, metaforă; *dărab* (437) eufemism; *daravelă* (25), termin glumeţ, eufemism; *druc* (154), identic cu „drug"; *durloiu* (193, 251), de la sensul de 'un fel de fluer' < *dârlăi* 'a cânta' < ung. *dorálni* (cf. foarte desele întrebuinţări metaforice cu sensul originar de „fluer"); *fârcuş* (520) (neatestat în *Dicţ. Acad.* cu acest sens) din ung. *farkas* (cf. *forok. fark*, cf. mai sus, *coadă*) (Drăganu); *gânj* (106), de la înţelesul de 'mănuşă de cânepă', 'ceva sucit, noduros' (din sl. *gąžĭ*), cf. mai sus „mătrângă"; *hăhău* (186/1), cu schimb de sufix din *hahan* (ap. *Dicţ. Acad.* 'băţ gros'), cf. „ciomag"; *hăzănie* (200), derivat abstract din *hâd* (cf. *urâţenie*); *lăpădătură* (482); *mădular* (338), *maţ* (243), eufemisme; *măcău* (243), metaforă, din ung. *mankó* 'cîr-

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

jă'; *măndălan* (205/1) din ung. *mandula* 'migdală'; *mangalău* (272), metaforă, cf. ung. *mángorló* 'vălătuc'; *măsură* (388); *membru* (23. 513), impropriu; *mirătură* (437), derivat din *mira; pișătoare* (476. 523); *prihod* (52. 55), metaforă; *pulan* (193), augmentativ; *râncă* (152/5. 126), necunoscut de Tiktin, atestat la Șăineanu, cf. *Dacoromania*, II, 604); *sameța* (183), metaforă, din rut. *samicŭ* 'muierușcă'; *sărsam* (548), figurație eufemistică glumeață, din ung. *szerszám* 'unealtă'; *spurcăciune* (200), determinant depreciativ, din *spurcat; spuzar* (459) din spuză; *tota mânzului* (157) din germanul *tote* 'moartă'; *treaba calului* (118), eufemism, cf. „daraveră"; *trufă* (459), din bulg. *trufa* 'poloabă'; *tulumbă* (128) metaforă, cf. turc. *tulumba* (Tiktin, *DRG.* s. v.); *țeve* (488), cf. „drug", „toc"; *unealtă* (332), cf. „sărsam"; *vulvură* (154), neatestat în dicționare și nici în fișele Academiei, din lat. *vulvula* (< *vulva*), cu același sens. Am aștepta însă *vulbură* (cf. *nalbă*); cu asimilarea v - b > v - v, avem forma actuală.

29. Pentru noțiunea de „testicule", **coaie** se comunică de aproape toți corespondenții, de pretutindeni. Se înregistrează aproape exclusiv, cum e și natural, forma de plural. In nordvestul, în centrul Ardealului și în Banat se atestă numeroase numiri metaforice.

Mai puțin des se comunică *boașe*. Cuvântul pare a avea în limbă un sens eufemistic. La început însemna 'pielea în care stau testiculele'. De la acest înțeles — supt influența lui *coaie*, care în sens invers a ajuns să însemneze învelișul testiculelor — se întrebuințează, prin confundare și pentru numirea testiculului, supt forma *boș* (106), căci e nesigur dacă *boașă* (124. 140. 168. 205/2. 523) e o formă de singular sau de plural. Interesante sînt variantele formale: *boarșe*, neatestat în *Dicț. Acad.* (65. 198. 225. 398. 458), care pare a confirma etimologia din lat. **byrsea* (din grec. βύρσα) și *boace* (480).

Numai ideea de *testicule* e exprimată de terminul *ouă*,

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

comunicat din regiunile vestice ale Transilvaniei, de pe valea Murăşului, rar de aiurea (64. 148. 180. 184. 238. 437).

Terminii locali sînt adesea creaţii metaforice, bazate pe aceleaşi criterii de analogie de formă sau funcţiune. Foarte des se face confuzie între testiculul propriu zis şi învelişul cu care e acoperit.

Bazaţi pe ideea de „obiect în care se ţine ceva", sînt: *dăsagi* (24/1. 65); *jaşcău* (199. 462); *ţaşcă* (466).

Boldoaşe (61), contaminare din *bold* + *boaşe* (neatestat în dicţionare); *născut* (516), metonimie, din a *naşte*; *teşcule* (527), greşit adus în legătură (ap. Tiktin, *DRG.* s. v.) cu forma testicule, cu care s'ar fi amestecat *teaşca*. In realitate e amestecul stâlcit al cuvintelor *taşcă*, *teaşcă* şi *scătulcă* (forma din urmă cu sensul de cutie e întrebuinţată des în regiune); *troancăne* (540), născut prin onomatopee, în analogie cu alte obiecte care atunci când se scutură „troncănesc"; *uger* (75/1) termin ironic, după analogia cu ugerul femelelor; *vintre* (456), prin confundare.

30. Spre deosebire de terminologia organului genital masculin care, am văzut mai sus, e identică cu aceea a omului, terminologia organelor genitale ale iepei diferă de aceea a femeii. **Pizdă**, pentru numirea organului genital la iapă, e rar comunicat. Se găseşte îndeosebi la periferia nordică a dialectului dacoromân, de unde ne vine adesea ultimul ecou al cuvintelor învechite. Terminul, cu sensul de faţă, e pe cale să fie înlocuit ca numiri de cele mai multe ori figurate, eufemistice. Procesul lui de înlocuire se ilustrează bine. In nordul Transilvaniei îl găsim destul de rar, încunjurat de alţii, revărsaţi de la sud. Mai des se atestă în nordul Basarabiei. Bucovina ca regiune de contingenţă, e bogată în sinonime.

Precum *pizdă* a înlocuit — după părerea d-lui Puşcariu, mai întâiu în înjurături — pe vechiul **cun* (< lat. *cunnus*, cu corespondente în limbile romanice), tot astfel *fătătoare*, *pipotă* etc. poate să fie suprapus direct peste **cun*, fără ca, pentru iapă, să fi fost vreodată *pizdă* un termin

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Cele mai obicinuite pentru exprimarea sensului de organ genital feminin sânt derivatele deverbale de la *făta : fătătoare, fătăciune.* Au fost la început numiri eufemistice ; neatestate în vechile noastre monumente literare (?), presupunem că sânt adaptări mai nouă, pentru sensul de faţă. In limba textelor vechi (*Dicţ. Acad.*) „făt" însemna „locul destinat pentru animale când fată". Răspândirea lor e pretutindeni, afară doar de regiunea sud-vestică, nord-vestică, şi nord-estică a teritorului dacoromân.

Cele două forme, *fătătoare* şi *fătăciune* se găsesc alături totdeauna. Fiecare din forme prezintă o unitate teritorială. *Fătătoare* e termin ardelenesc, atestat din regiunea Târnavelor, a Mureşului, a Crişurilor, *fătăciunea* se comunică din părţile muntene, din regiunile estice ale Transilvaniei (Făgăraş, Braşov) cu revărsări până în Maramureş şi în Bucovina.

Rivalitate între cele două forme surprindem pe valea Someşului.

Al doilea în ordinea frecvenţei în graiul popular e terminul *pipotă, pipătă.* Notat mai ales din Basarabia nordică, regiunile Someşene. Etimologia cuvântului a fost dată de D-l G. Giuglea (*Dacoromania* IV, p. 1554) din lat. **pipĭta (pipătă)* (< *pipo-pipitus* ca *sono-sonitus).*

Ciollhă, deşi e destul de răspândit în nordvestul Transilvaniei, nu e cunoscut de dicţionare. Terminul e din ung. *csalfa* 'amăgitor, înşelător' (Drăganu).

Paralel cu fătăciune, se mai numeşte *naştere* în Bucovina (180. 181), în Muntenia (87), pe Olt (163) pe Criş (542). Forma *născoaie*, din aceleaşi regiuni (derivat cu sufixul nominis actoris *-oiu* (cf. *urzoiu, lucroaie* = 'albină', *Dacoromania* III. p. 662—664).

Termin metaforic, creat poate printr'o apropiere de forma *pipotă*, este *pipă* (294. 298. 316), derivat *pipoaşcă* (29. 60. 45), pentru care cf. şi ung. *piposka* 'pipă mică', şi rom. *pipuşcă* (ap. Tiktin, DRG. s. *pipotă).*

Plod se numeşte în Banat (6. 7. 22) şi în alte regiuni

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

ardelene (38. 466. 497); în felul său reprezintă același procedeu de evoluție semantică pe care l-am văzut la „naștere", „fătăciune". Din slav *plodŭ* (< *plòditi*) 'rod', și e, la noi, o metonimie.

In Munții Apuseni, pe versantul lor sudic, până la Mureș, cu ramificații îndepărtate în nord, este figurantul *pupăză*, cu varianta *pupejioară* (520) (cf. și *pasere* mai sus).

Soție, comunicat din Oltenia și din Transilvania (26. 28. 268. 381. 468. 469), ar putea fi un termin glumeț.

E interesantă atestarea terminului *trup* în Banat (1) și mai ales neașteptată în Muntenia (68) și Oltenia (61). Se știe că în sens de organ genital, la noi și la Unguri e un decalc după limba slavă.

Termini locali:

chipt (88) < *chipotă* (?); *crepătură* (463), eufemism; *fâșneață* (71), identic cu cuvântul dat de *Dicț. Acad.*, adus în legătură cu *fâșni*. In Munții Apuseni *fâșneață* are sensul de „strungăreața dinților"; *găoază* (170) e cunoscut și de *Dicț. Acad.*; *podoabă* (65) numire glumeață; *potcă* (160), idem; *produh* (31. 34) din slav. *produhŭ* „gaură făcută în ghiață" (ap. Tiktin, *DRG.* s. v.); *prună* (463), metaforă; *rușine* (437. 455), eufemism; *tămădău* (128) din ung. *támadó* 'ceeace se naște, ce începe' (cf. „făt"); *țânta* (459) din *ținti: viviță* (193)?; *vreană* (1), cf. „crăpătură", „găuază": *vulvă* (191) e probabil un neologism (cf. mai sus popularul *vulvură!*); *zdroanță* (25) = zdreanță (?).

31. **Piept.** In afară de variante de transcriere de care însă nu ținem seamă, forma aceasta e generală în limbă. „Scobitura ce se vede în împreunarea sternului" e *groapa pieptului* (11). Cu aluzie la slujba pe care o îndeplinește calul cu pieptul, se numește și *tragău* (202), derivat cu sufixul *-ău*. Printr'o evoluție de sens mai îndepărtată, *baier* (216). cf. *țesătură* groasă de lână (pe care țăranii o pun la pieptul calului ca să nu-l roadă hamul), metonimie.

32. **Iia**, menționată în chestionar, apare foarte nelă-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

murit în cele câteva răspunsuri care ţin seamă de ea; însemnează: „corpul" (59), „organul genital" (90), „sudoarea" (121). Nici unul din înţelesurile date nu pare a fi verosimil. Corespondenţii nu cunosc cuvântul care nu mai e popular (*Dacoromania*, I, 258).

33. Partea în formă de arc, unde se împreună spetele picioarelor dinainte, se numeşte **greabăn** s. *greben*. Mai răspândită e forma *greabăn (grebân)*. Se comunică din Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, iar din Bucovina şi Ardeal se atestă alături de alte forme. Forma *greben (grebăn)* e generală în Basarabia, foarte frecventă în Bucovina, cu răspândiri însemnate în Maramureş, până pe valea Someşului iar de aici, până în regiunea Târnavelor, a Braşovului şi a Făgăraşului. Şi Munţii Apuseni întrebuinţează această formă. Alături de *grebăn* şi *grzabăn* avem *hrebăn* şi *hreabăn* în regiunile nordvestice ale Transilvaniei şi în Bucovina. Pe valea Mureşului (530. 531. 542. 547) avem *breabăn*, formă asimilată. Disimilări sau asimilări mai prezintă: *crebăn* (108. 459), *grebăr* (518), forme necunoscute de *Dicţ. Acad.* şi *greavăn* (256). Formă de diminutiv, *grebănaş* (160).

Interesantă e forma *greblan*, atestată de pe valea Oltului, în compoziţia căruia intră cuvântul *greblă* (521) aplicat şi el tot la această parte. E cunoscută înrudirea apropiată a celor două noţiuni, „piepten" şi „greblă" (cf. psl. *grebenŭ*). Rămâne nelămurit dacă fuziunea s'a făcut pe teren românesc sau ea provine de la Slavi.

Destul de compact se atestă din părţile crişene forma *breb* (522. 523. 536. 538. 544. 546), mai de grabă o refacere din *bre(a)băn*, decât numirea animalului *breb* „castor".

In analogie cu partea corespunzătoare (?) de la om, se numeşte *umăr* (6. 350. 439. 517).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Uneori terminul nu e cunoscut de corespondenţi şi atunci ei fac confuzii, notând numiri care desemnează alte părţi: *spate* (8. 17. 32. 448), *spete* (237. 430), sau se numeşte prin circumscriere *între spete* (272. 281. 398. 419.

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

439), *spetele dinainte* (232. 331), *deasupra spetelor* (286. 481), *vârvu spetei* (428), *vârvu spetelor* (340), *ciot în spate* (471), *crucile spetelor* (466) și, impropriu, *așezătoarea șauei* (321) ; *șale* (260. 261), *șele* (458) și *șoldul deasupra* (266).

Termini locali sânt : *bremă* (525), neatestat în *Dicț. Acad.*, din germ. *Breme*, termin cultural, intrat prin intermediul armatei ; *cleștaie* (7/1), ? ; *ciripău* (378) = ferestrău (S. Pușcariu), sânt necunoscute dicționarelor ; *furculița dinainte* (392), cf. mai sus *greblă ; gârbiță* (175) ; *grebet* (183) ; *hoit* (20) ? ; *jug* (5), metonimie, și *lopătiță* (6. 497. 537).

34. Partea pe care se pune șaua se numește **spinare** Presupunem că nu numește numai partea aceasta ci întreagă șira spinării, de la gât până la coadă. Forma este comunicată cu sensul de mai sus, de pretutindeni.

Circulație întinsă are și numirea : *șauă*. Pentru evitarea omonimiei cu obiectul numit așa, se întrebuințează pentru ideea de „spinare" forma de la plural. Forma singularului se întrebuințează cu acest sens, totuși, în Moldova (?), în dreapta Mureșului, în Transilvania și în Banat. Restul domeniului dacoromân întrebuințează *șale* sau *șele*. Nu putem indica o regiune în care să fie întrebuințată în mod unitar una din cele două forme. Adesea apar alături. Subliniem faptul că forma *șale* s. *șele* au, după unii corespondenți, înțeles de singular.

Examinând alături cele două forme de singular, *șauă* și de plural *șale*, ca înțeles, constatăm că se deosebesc : cea dintâiu însemnează 'obiectul care se pune pe spinarea calului'. Același obiect se numește și cu forma de plural prin metonimie. De la cal terminul a trecut și la om, fapt remarcabil când știm că, de obiceiu, constatăm drumul invers.

Considerată în sens general, partea opusă pieptului se numește *spate*. Înțelesul se dă prin extensiune de la 'locul cuprins între cele două spete'. E interesantă diferența formelor *spate* — *spete* : cea din urmă, pluralul de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

la *spată* (creiat în analogie cu cuvinte ca *masă - mese, față - fețe),* întrebuințată în plural[1].

35. Partea unde se împreună piciorul cu corpul se numește, general, **spată.** A fost bine că s'a diferențiat în chestionar partea de la piciorul dinainte și cel de dinapoi.

Din pricina aceleași asemănări (cf. *spată* < lat. *spatha* 'sabie'), se adoptă și terminul *lopățică* (129), *lopată* (183), *lopățea* (218), *lopățiță* (542. 546). Prin confundare în noțiunea generală, se numește *spinare* (17. 85. 251/1. 355).

Foarte des se notează pentru același înțeles, *șold.* E comunicat de pretutindeni. Adesea, extremitatea osului spetei se numește prin complinire : *șoldul dinapoi* (101. 114. 158. 251/1. etc. etc.). O distincție care se face tot prin complinire, oferă *șoldul mic* (idem). In ce privește sensul lui șold, nu toți corespondenții sânt de acord : „terminația superioară a oaselor piciorului" (199) ; „partea de la încheetură până la genunche" (188), „crucea șelelor" (16. 154. 266. 301. 443. 444. 468. 469).

Derivate augmentative ironice sânt *șoldău* (15), *șodolan* (65), prin disimilare din *șoldolan.*

Prin confundare într'o parte vecină, mai cunoscută, se numește *crucea șelelor* (16. 154. 165. 180. 224. 458), *șale* (22. 194. 415. 434. 533), *spată* (179).

Mai rar se notează : *armăraș* (126), (la piciorul dinapoi), o formă diminutivă din *armur.* Necunoscut *Dicț. Acad. : broască* (488), idem, figurație obicinuită pentru ideea de încheetură ; *bucă* (537. 538) ? ; *but* (122), prin localizare de sens; *chișiul dinapoi* (4) ? ; *cionț* (553), la piciorul dinapoi, prin confundare ; *ciopir* (249), idem ? ; *cliciu* (8. 514. 525. 530. 533. 542) ibid., din slav. *kljiči,* 'Haken' ; *coabză* pl. *cobze* (456) ? ; *coastă* (255) ? ; *cot* (348. 361), prin analogie cu cotul genunchiului, prin ase-

[1] Se zice regulat, în graiul popular : „mă dor spetele" și numai supt influență analogică „mă doare spatele".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

mănarea de formă, numai la piciorul dinapoi, prin schimb de termini ; *crucea șalelor* (211. 482) ? ; *cur* (10)? ; *dreavă* (57) prin analogie, schimb de termini (cf. *cot*) ; *forgău* (419), la piciorul dinapoi, necunoscut de *Dicț. Acad.*, din ung. *forgó* 'îndoitură' ; *gârgoveană* (11) la piciorul dinapoi, analogic, prin schimb de termini, asimilare din *gârboveană* (S. Puşcariu) ; *genunche* (242) cf. „cot" ; *gleslă* (380/2) la piciorul dinainte, asimilat din *glesnă*, schimb de termini ; *greabăn* (279), idem, prin analogie de formă, schimb de termini ; *horgoș* (488), la piciorul dinapoi, din ung. *horgos* 'încovoiat' ; *lopată* (183. 256) și *lopătiță* (525), metafore ; *pește* (190) la piciorul dinainte (?) ; *podul curului* (80), cf. „crucea șelelor" ; *poghină* (530) = „podină" ; *roată* (221) cf. *cot* ; *țâmp* (1. 7/1. 20. 23. 530. 542. 549) din ung. *comb*, idem ; *umăr* (451) în analogie cu omul ; *vârcă* (480) ?

Din exemplele de mai sus tragem concluzia că schimbul de termini se întâmplă mai ales cu termini mai puțin cunoscuți.

36. **Sapă** se numește partea din imediata apropiere a șoldului, situată dedesuptul acestuia (la piciorul dinapoi) [1]. Foarte adesea această parte se confundă cu șoldul însuși sau chiar cu spata. Noi prezentăm materialul așa cum ni-l oferă răspunsurile la chestionar, fiindcă sânt unii care diferă de aceia înșirați mai sus, în legătură cu șoldul.

Sensul primitiv al terminului *sapă* trebue să fi fost acela de *șold* [2], *spată*, care la origine au fost sinonime și numai cu timpul s'au localizat pentru regiunea dedesuptul „șoldului" întocmai cum „spata" numește continuarea șoldului în spre spinare. Numai prin asemăna-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

[1] Se comunică *partea de supt șold* (187), *sub șold* (432. 433. 435), *din jos de șold* (439).

[2] In Ardeal partea amintită e considerată ca *șold* și e numită așa. E paradoxală comunicarea : vârvul șoldului (238/1).

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

rea *osului* cu obiectul „sapă“ putem explica adaptarea lui pentru partea numită acum astfel.

Vecinătatea cu partea numită „flămânzare“ (168) a adus confuzia şi cu aceasta. Astfel se comunică *deşert* din toate regiunile, sporadic, iar de pe valea Someşului foarte des: *slăbii* (20).

Cu aluzie la „cavitate“ se numeşte *groapă* (18. 457. 493).

Cu aluzie la osul şoldului se notează cu sensul nostru şi *forgău* (252. 476. 513) (cf. mai sus).

Alţi termini, mai mult sau mai puţin transparenţi sânt: *bucă* (267) greşit; *carnea iei* (370); *carnea groasă* (7/1); *câiu* (82); *clici* (525); *coabză* (417); *coapsă* (514); neologismul *crupa dinapoi* (59); *laturea piciorului* (sic!) 218; *luceafăr* (66), după părul care e sucit, în formă de stea; *macra şoldului* (158); *merişor* (121) cf. „ciot“; *nucă* (162) idem; *osul piciorului* (24); *oul cliciului* (542); *pulpă* (49); *şele* (45); *suspin* (471); *tin* (14)?; *ţâmp* (537).

Luând în consideraţie terminii de mai sus, sântem lămuriţi de dibuiala corespondenţilor care, de cele mai multe ori, nu cunosc terminologia precisă, dar comunică totuşi, spre a fi completi. De altfel, e posibil ca şi poporul să facă aceeaşi confuzie în privinţa numirii unor noţiuni atât de puţin precise cum sânt anume părţi ale corpului.

37. Partea superioară a corpului, în locul unde se împreună cele două spete, de la picioarele dinapoi, de la rădăcina cozii până la şale, se numeşte **cruce**, *crucea şalelor* sau *crucea spinării*. In general *cruce* (68. 173) stă la baza numirii date pretutindeni.

Sânt regiuni care nu cunosc numiri speciale pentru această noţiune. Aici partea respectivă a corpului e numită cu termini cunoscuţi, prin confundare în sfera altor noţiuni mai cunoscute. Astfel se notează: *şale, spinare, clici* (4. 537. 546. 549), sau prin complinire: *încheeturile*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

şalelor (525/1), *între şale* (93. 128. 219. 255. 539), *furculiţa spinării* (80), *furcuţa dindărăt* (392/1), *către coadă* (251/1), *deasupra cozii* (60) ; *podu curului* (82) (în Munţii Apuseni, forma *plodu curului: plod* = „naştere"); şi *creastă* (183).

38. Partea cărnoasă de la partea superioară a armului piciorului dinapoi se numeşte, cu foarte puţine excepţii, pretutindeni **bucă**, plur. *buci* (*buce:* „dăi odată la buce" (179) păstrând forma arhaică). Formele determinante *buca curului* (53. 82. 88. 97. 106. 116. 126. 136. 140) par a fi reminiscenţe de când se spunea şi *bucile feţei.*

Pulpă de asemenea se comunică de pretutindenea.

Din Banat, cu regiunile lui limitrofe, se atestă, ca termin secundar, *ţâmp* din ung. *comb* 'ciolan', 'pulpă'.

39. Pentru sensul lui „anus", terminul general întrebuinţat este **cur**. Prin extindere se numeşte astfel întreagă partea dinapoia calului (128. 226) sau *dosul calului* (152/3). *Cur,* se numeşte uneori şi organul genital.

Cu aluzie numai la „anus" se atestă : *sub coadă* (174/1) circumscriere eufemistică, *gaură* (151) şi *găuază* (295). Se comunică de un învăţător venit în Transilvania de la Huşi. Acesta afirmă că acolo, anusul se numeşte şi *popau* (sau *popou?),* neol. franc.

Mai amintim că atât la terminologia organelor genitale, cât şi la aceea a anusului, corespondentele nu răspund.

40. Se numeşte **iee** „partea subţire de subţioară... lângă toate picioarele" (144), „partea de piele care leagă picioarele dindărăt cu foalele" (34. 160. 338), „partea dintre şoldul dinapoi şi pântece" (119), „partea pântecelui lângă tioc" (140), „partea dinapoi a burţii" (75/1), „organul genital la vaci" (90). Forma de plural este *ii,* când singularul se întrebuinţează feminin, şi *iiuri* când e luat ca ambigen. *Iia* se comunică de pretutindeni. Unii dintre corespondenţi comunică uneori *hie,* care poate să fie o eroare.

Aceeaşi parte prin analogie se numeşte *subsuoară* (128.

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

194. 497), iar prin complinire: *sub foale* (49), *sub piept* (200. 205. 272. 497) etc.

Termini figuraţi sau adaptaţi prin confundare, sânt:

broască (475), metaforă; *burtă* (498), prin confundare; *captă* (513) ?; *chişâţă* (327) prin schimb de termini (?); *ciorcuşă* (29) ?; *copită* (134) ?; *deşert* (158. 257. 265. 270. 404) prin confundare; *dungă* (36); *flămând* (25. 27), *flămânzare* (12. 24. 246. 289), câte odată *flămânzie* (24) prin confundare; *fluerul de sus* (225) greşit; *foale* (366) cf. burtă; *gârgoveană* (530) schimb de termini; *iruri* (179) ?; *lopăţiţă* (7) prin confundare; *muşchiul picioarelor* (218) prin confundare; *negel* (32) greşit; *pântece* (127. 219/3. 287. 289. 390) prin confundare; *peliţă* (168/1); *peteheliţă* (435) ?; *peteluţă* (432. 433) ?; *piciorul din sus* (?) (471); *pulpa piciorului* (190. 498. 528) cf. „muşchiul"; *sârghie* (41/1) ?; *scăriţa calului* (521) metonimie, de la „locul până ajunge scăriţa şelei"; *scufundătură* (36); *slabină* (7/1), prin confundare; *stinghe* (320) prin confundare; de la *stinghie; undreuă* (39. 43) ?; *vâna iilor* (175); *vână* (= organ genital?) (480);

41. Cel mai frecvent termin pentru numirea noţiunii de „burtă" în românește, e **pântece**. Se comunică, cu mici abateri, de pretutindenea. In unele regiuni începe a dispărea, înlocuit fiind cu termini mai noi. E unicul termin întrebuinţat în nord-vestul Transilvaniei, în regiunea cuprinsă între Huedin-Careii-Mari-Sighet. Foarte frecvent e şi'n regiunea estică, pe linia Cluj, Topliţa, dar în concurenţă cu alţii. Variante formale sânt: *pântec* (155/1. 174. 181. 316) formă analogică de singular; *puncite* (508), *pânciete* (391. 376) şi *pâncete* (metateze). E curios *pintece* (417), cf. *spintec*.

Foale e forma care se atestă de pe valea Mureşului, de la Tg. Mureş până la Arad, cu întinderi până la Cluj, iar de aici la vest până la Beiuş, la stânga Mureşului dice se găsesc în întreagă Transilvania. In regiunea unde până la Petroşani şi în întreg Banatul. Reflexe spora-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

riați terminii secundari, care de cele mai multe ori au o nuanță figurată.

In Muntenia, Oltenia și Dobrogea terminul obicinuit e *burtă*. Întâmplător acest termin se atestă și din alte regiuni, uneori destul de des. Astfel, mai unitar se prezintă revărsările din Oltenia, în regiunile pădurene din Hunedoara, în Banat, iar de aici pe Mureș în sus, în Munții Apuseni, pe valea Arieșului la nord, până în Maramureș, Bucovina și Basarabia. Intinderea pe hartă a terminului poate servi ca un nou exemplu pentru legătura mai strânsă între graiul bănățean cu cel din nordul Transilvaniei, Bucovina și Basarabia. Regretăm că nu e uniformă repartiția pe hartă a răspunsurilor, care ne-ar pune în situația de a trage concluzii mult mai sigure în privința așa numitelor călătorii de cuvinte, care nu urmează de loc liniile de comunicație actuale, ci mai curând potecile munților sau malurilor râurilor. Acest lucru se poate afirma despre drumul urmat de *foale* și de celălalt termin, *burtă*, care au pornit de la sud. Celelalte regiuni, cum e țara Bârsei și Făgărașului, unde se mai atestă cei doi termini, sânt influențate de graiul muntean.

Variante formale: *burfă* (6) și *bursă* (4).

Aproape toți terminii secundari fac aluzie la mărime. Sânt născuți dintr'un radical *burd-* care în cursul timpului a dat, poate supt influențe streine, o serie întreagă de forme hibride și la noi și în alte limbi, forme care sânt extrem de greu de lămurit.

Pornim de la formele cele mai simple: *burdan, bârdan* (168. 534), după credința d-lui Drăganu, din *burduhan*; de la noi, cuvântul a intrat și 'n ung., supt forma *burdàny; buruf* (74/1. 190. 191. 521); *burduh* (171. 219/2. 240. 280. 392/2. 420. 430. 456. 472/2. 429); *purduh* (477), și cu dispariția spirantei, *burdu* (168. 169. 170. 241. 246. 279); *burduhai* (523. 525. 540. 542) (din *burdan* + *mărunțaie, Dicț. Acad.*); *burduhăi* (542), *burduhei* (243) cu sens de „intestine" confirmă etimologia dată de *Dicț. Acad.* Variantă interesantă e: *burduhăni* (522) cu *n* păstrat supt

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

influenţa lui *burduhan; burduhală* (240); *burduhalău* (186/1), derivate cu sufixe augmentative.

Burduhan are cea mai întinsă întrebuinţare în limbă. In Transilvania, afară de regiunea nord- şi sud-vestică, e foarte des notat. Se atestă şi din Basarabia şi Bucovina. *Dicţ. Acad.* aduce forma românească în legătură cu rus. *brjuchanŭ* 'burtos'. Ea ar putea fi însă o derivaţie augmentativă din *burduh*, având în vedere întinsa întrebuinţare a acestuia în limba noastră. Terminul are o mare varietate de forme:

burdihan (60. 66. 66/1. 67. 68. 69. 70), *burghihan* (431), *burtican* (supt influenţa lui *burtă*) (24/1 = 'burtă de porc'), *burdâhan* (96. 106. 115. 155). Alte asemenea forme sânt: *bărdăhan* (152. 158. 174. 181. 186/2. 188), *bârdâhan* (85. 87. 118. 124. 128. 138. 152/4. 179. 180), *bârdahan* (155/2. 174/1. 176/1), *bardahan* = „mai mult la cornute" (93). Prin trecerea *h* > *c*, *g*, supt influenţa rut. *bordjuk, bordjug* şi a lui *burtă*, avem *burtucan* (6. 306. 319. 321. 324. 327. 335), *bortocan* (38. 290), *burdugan* (121. 303), *bârdâgan* (114).

Pare că supt influenţa pol. *burdziuk*, 'burduf', avem la noi formele *bărdăzan* (167/1), *burduzan* (197. 197/1. 199), cf. şi *buzduhan* (548) = *buzdugan* (?).

In aceeaşi atmosferă semantică se găsesc: *burdie* (277), *borhan* (29), *brihan* (241. 506) care ne trimite la rus. *briuchanŭ; buhău* (337), poate un augmentativ din *buhă; bindeu* (472/1. 506. 533) < ung. *bendö*, 'foale' (cf. numele de bou *bindea* şi numele de fam. Bindea).

Termini metaforici sânt *butură* (542) şi *dobă* (513/2).

42. 'Partea dintre pulpa picioarelor dinapoi şi coaste, formând o adâncătură' se numeşte **flămânzare**. Terminul e un ardelenism, întrebuinţat mai ales în regiunile mărginene şi pe Mureş.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Avem derivaţii diferite: *flămânzeală* (20. 79. 95. 163. 196. 238/1. 239. 250. 277. etc.), *flămânzie* (24/1. 63. 75/1), *flămânzire* (67. 71) *flămânzeauă* (82), *flămânzele* (419), *flămânzenie* (243), *flămânzar* (392/1. 471), *flămânzărie*

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

(441), *flămânzit* (489), *flămânzene* (cu disimilare în pluralul *flămânzenele* < *flămânzelele*. Derivate din *flămând* cu sufixele *-are, -eală, -ie*, etc.

Foarte des se notează terminul *deșert*, de pretutindeni. Are la bază aceeași idee, de 'parte goală', cf. *partea deșartă* (188), și *sec* (63. 84).

Slăbie (20. 533. 538), prin complinire: *groapa de la slăbii* (531). In Banat, *slabină* (< srb. slabina) și *slăbiuță*, (din *slab.)*.

Stinghia se atestă rar, din nordul Ardealului, din Bucovina și Basarabia. Prin confundare se numește și *coș* (cf. *coșul pieptului)* (238. 272. 445. 475). Cu origine neclară: *horpos* (497. 514. 523. 546. 549. 550).

Restul materialului comunicat în legătură cu această noțiune e următorul:

bâldir (67) < turc. *baldyr (Dicț. Acad.); cartoafă* (525) ?; *coștoafă* (530) ?; *coastele calului* (12. 190); *groapă* (196); *iie* (109. 521); *linia iilor* (155) ?; *pănuș* (20) „din jos de slăbiuță este un loc peleg (= fără păr), fără musculatură, numit pănuș", cu schimb de gen după *deșert; pârtiță* (?); *peleg* (20) cf. *peleag* (ap. Tiktin); *plod* (506); *ratiță* (187) ?; *sarcast* (sic !) (61) ?; *stomac* (24); *șiolnă* (378) metaforă, din germ. *Stolne* < *Stollen; su piept* (537); *țâmp* (20); *uză* (111) din slav. *uza, uzdu* 'frâu, funie' (N. Drăganu).

43. *Părțile interne:* E justificată sterilitatea în privința terminilor pentru numirea organelor interne ale corpului. Aceste organe pe care poporul le vede rar, se numesc numai la anume ocazii. Lipsa de informație întinsă se datorește și chestionarului care a cerut numai termini care se aplică diferitelor părți interne deosebit de cele ale altor animale. Cunoștințele poporului în legătură cu părțile interne se reduc la „stomac", „intestine", „ficat", „splină".

Mulți din terminii referitori la stomac îi cunoaștem de la numirea lui „burtă".

bârdâzan (127); *berigată* (166), necunoscut de *Dicț.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

Acad. cu acest sens; *bortocan* (44); *buh* (107. 150); *bug* (121) < germ. *Bauch*, prin rostirea săsească (cf. *bufleş)* (Drăganu); *burhoaie* (164), necunoscut *Dicţ. Acad.*, = „maţe" (?); *burdihan* (164); *burduf* (108. 503); *burduhan* (219/1. 252. 361); *burduhoaie* (164) „îi se zice la stomac împreună cu maţele", contaminat din *buruf* + *burhoaie; burdujin* (521), necunoscut *Dicţ. Acad.; cărţulie* (121) „stomacul la vitele cornute", după structura în formă de pături, ca nişte foi de carte; *chişcă* (87. 164); *coş* (133. 392/1), cu aluzie la întreagă partea internă a pântecelor; *rânză* (426); *stomac* (107: „se zice numai la cal; la bou, vacă, etc., *burduf"*; 108. 108/1).

Ficatul (15) se mai numeşte *maiu* (15. 128. 448).

Intestinele se numesc: *bolhăi* (243), *blohătăi* (239/2. 238), necunoscute *Dicţ. Acad.; fleacuri* (218. 238/1).

Pentru plămâni se atestă *bojogi* (128), termin cunoscut.

Din observaţia materialului de mai sus ne putem permite câteva concluzii sumare pe care le formulăm în următoarele:

a) Anchetele linguistice prin chestionare trimise intelectualilor satelor noastre, deşi prezintă scăderi în ce priveşte informaţia precisă asupra materialului, ca notare fonetică exactă sau ca definiţie a elementelor comunicate, au totuşi o importanţă mare, pentrucă, mai mult decât o anchetă la faţa locului făcută de un specialist, desgroapă cuvinte rare, adună la un loc o sinonimică bogată. Până în momentul când se va putea întreprinde şi la noi o anchetă bine organizată la faţa locului, care va trebui să ţină seamă de rezultatele atinse cu anchetele prin corespondenţi, materialul se prezintă inegal ca valoare şi neuniform repartizat geograficeşte.

b) Spre a se primi răspunsuri neinfluenţate, chestionarul e bine să dea numai întrebarea fără a sugera nici un răspuns.

c) Imaginea matrialului studiat de noi prezintă o lipsă

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05

remarcabilă de grupări dialectale. Termini al căror leagăn pare a fi într'o regiune oarecare, se găsesc, sporadic, aproape pretutindeni. Astfel regiunea bănăţeană are, prin Crişana, Sătmar şi Maramureş, legături, strânse cu Moldova şi Basarabia. Bucovina, foarte des se dovedeşte ca un interesant punct de contingenţă, care păstrează sau transmite mai departe forme din vecini. Contactul între graiul muntean şi cel ardelean se face prin Oltenia în Banat, şi prin Ţara Bârsei în Ardealul propriu zis, încât amestecul lexical e general pe întreg domeniul dacoromân. Din punct de vedere lexical nu putem fixa o regiune întinsă pe care să o putem numi *mai* conservativă ca alta, cum ne-am obicinuit să considerăm, având în vedere structura lui fonetică, subdialectul bănăţean. Conservative putem considera doar anumite regiuni periferice, îndeosebi nordvestice, unde ne-a fost dat să găsim unele reminiscenţe vechi, care în drumul lor, alungate necontenit de forme mai recente, se vor îneca în curând în valul care le ameninţă.

d) In ce priveşte originea numirilor date părţilor corpului la cal, ea e aproape întreagă latină. Local sau individual sau creiat şi se creiază mereu mijloace nouă de exprimare, mai expresive. Multe din aceste sânt împrumuturi streine, intrate cu alt înţeles în limba noastră, pe care poporul le-a adaptat pentru numirea diferitelor părţi de corp. Numirile, figurate, bazate totdeauna pe comparaţie sau pe asociaţie de idei, se schimbă necontenit, fiindcă necontenit ochiul poporului va vedea puncte nouă de asemănare între forma şi funcţiunea diferitelor părţi ale corpului cu cuvinte ce exprimă alte idei.

e) Poporul nu totdeauna face o distincţie clară a tuturor părţilor corpului şi în consecinţă terminologia lui nu e întotdeauna uniformă şi complectă. Une-ori ceea ce noi am numit *confundare* şi *întindere (extensiune) de sens* se datoreşte, probabil, unor confuzii făcute de corespondenţii noştri.

ŞTEFAN PAŞCA.

BDD-A14755 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:47:05